



LETNIK XI.

Naš rod

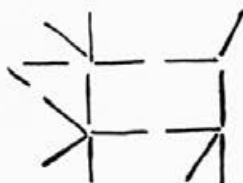
4.

LETO 1939./40.

Rešitve ugank iz 3. štev. »Našega roda«

Spomenik: V, tla, dan, udi, kit, komar, svila, veren, bogat, kolovoz, starček, postaja, škrjanček, kresna noč. Po sredi navzdol: Vladimir Gortan.

Cicibanova uganka z vžigalicami:



Računska uganka: Peter je dobil 12 jabolok.

Računska igra: levo zgoraj: 1, 9, 2, 7; desno zgoraj: 1, 9, 3, 6; levo 2, 7, 10; desno: 3, 6, 10; v diagonalah: 7, 8, 4 in 6, 8, 5.

Uganke so pravilno rešili in bili izžrebani za darila:

Franc Škrlec, II. r. lj. šole pri Sv. Trojici v Slov. goricah; Franc Cimerman, III. r. lj. šole v Jaršah; Franca Perme, lj. šola v Tomišlju; Jožefa Vračko, V. r. lj. šole, Sv. Jurij ob Pesnici.

Razpis nagrad

Dva izžrebana rešilca Cicibanove uganke (učenci in učenke od 1. do 3. razreda) in dva rešilca računskih ugank (učenci in učenke od 4. razreda dalje) prejmejo lepe nagrade.

Naslovna slika: »Otroška pobožnost«. — K pesmi »Božična« Lili Novyjeve.

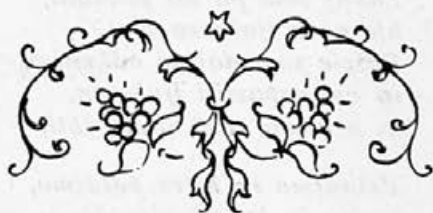
»Naš rod« izhaja v Ljubljani med šolskim letom in ga prejema naročniki »Mladinske matice«, ki plačajo naročnino za list in publikacije »Mladinske matice« v mesečnih obrokih po din 2'50. Celoletna naročnina znaša 25 din.

List izdaja »Jugosl. učiteljsko združenje« — sekcija za dravsko banovino v Ljubljani, zanjo odgovarja Metod Kumelj.

Glavni in odgovorni urednik Josip Ribičič.

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Franciškanska ulica 6.

Tisk Učiteljske tiskarne v Ljubljani (predstavniki Franc Štrukelj).



L I L I N O V Y
BOŽIČNA

Ilustrirala Liza Hribarjeva

*Zakaj so pa angeli peli,
ko se je Jezus rodil?
Zakaj so bili pa veseli,
ko Jesušček jokal je v slami,
brez doma, brez sibelke bil?*

*Zakaj so pastirčki pritekli,
ko se je Jezus rodil,
ob ognju pred hlevom si spekli
krompir in koruzo in repo,
ko Jesušček lačen je bil?*

*Zakaj so prišli Trije kralji,
ko se je Jezus rodil,
dragulje imeli na halji
in slate saponi in krone,
ko Jezus brez srajčke je bil?*

*Zato, ker rodila se v revi
vsem je ljubesen svetá,
zato so odmevali spevi
in rajali angeli beli
od kraja do kraja nebá.*

*Zato so pastirčki pritekli,
spekli ob ognju krompir
in srečni drug drugemu rekli:
„Vesela bo paša ob vodi,
prišla sta nam sprava in mir!“*

*Zato so priromali kralji,
glave nagnili do tal.
Pustili prestole so v dalji
in v prah poklekli pred hlevom
in rekli: „Rodil se je kralj!“*





*Zakaj smo pa mi pozabili,
kje nam ljubezen živi?
Dežele smo daljne odkrili
in vsi zapustili ljubezen,
ki v hlevu zdaj sama ihti.*

*Vstanimo in hitro pojdimo,
pozna in burna je noč!
Pred hlevom pa ogenj prižgimo
in spravo sklenimo med sabo,
kot romarji srečni nekoč.*

*Potem bodo angeli beli,
bodo pastirčki prišli
in s kralji molili in peli,
in mir nam rosil iz višave
na polja bo sredi noči.*



Ivan Pregelj

Kaj se vam zdi . . .

Kaj se vam zdi, pastirčki vi . . . Tako mi je zapelo pred dobrimi petdesetimi leti prvič in tako mi poje nenehoma vsako leto poslej pred božičem dva meseca ali tri.

Ta božična pesem je sploh prva pesem, ki sem jo znal peti in povedati. Pel pa sem jo tako, kakor so jo peli pri maši na Mostu pri Sv. Luciji, in se še živo spominjam hude ogorčenosti, ko sem slišal peti prav tisto pesem drugače v Gorici.

Kaj se vam zdi . . . O sladkost te prve pesmi, ki sem jo znal peti in povedati! Nobena druga mi ni lepša, nobena mi ne obuja toliko spominov, nobena mimo te edine ne bo v meni živela do zadnje moje ure.

Pa saj sem jo že davno zapisal, celó na note sem jo postavil; tudi s tem sem se bavil svoje dni . . .

Pa je tista moja zapisana pesem Bog ve kje, kakor je mnogokaj tega, kar sem napisal in iz čudne ljubezni uglasbil, kdo ve kje . . .

Morda te božične pesmi pri Sv. Luciji na Mostu nič več ne pojo. Peli so jo sto, dve sto let, potem je niso nič več. Te sladke, tolminsko svoje „Kaj se vam zdi . . .“ ne pojejo na Mostu nič več . . .

Kakor koli! V meni pesem živi, bo živela in mi bajala nenehoma o mladih dneh. A za vse na svetu bi rad, da bi jo še slišal peti, kakor sem jo nekoč.

Morda jo bom in prav tam, kjer sem jo nekoč . . .

Peter Klepec

Ilustriral Riko Debenjak

7.

Tisti čas je Ogrom vladal kralj Bela. Ko je bil še mlad, je bil zelo bojevit, s svojimi vojaki je napadal sosednje dežele in jih ropal. Osivel je, kri se mu je ulenila, poleg tega so ga mučile hude skrbi. Mejam njegove dežele so grozili Tatarji.

Tatarji so bili majhni, grdi, zelo divji ljudje, doma iz azijskih step. V gostih trumah, na nizkih konjičkih so vpadali v tuje dežele. Bili so prava šiba božja, kjer so se prikazali. Kamor je stopila njihova noga, ni več rasla trava. Za njimi je ostajalo črno pogorišče. Pa solze tistih, ki so ostali pri življenju.

Izropali so Azijo, tedaj so drevili v Evropo. Vohuni so jim bili povedali, da je v zapadnih deželah zlata na kupe. Divjaki, ki so jih ljudje imenovali tudi Psoglavce, so šli v gostih rojih kot kobilice, da si ga nagrabiijo. Pred njimi sta hodila strah in trepet.

Pridrli so do ogrske dežele. Brzi so prinesli kralju strašno vest.

»Ali jih je mnogo?« je vprašal.

»Kot listja in trave. Vse črno je od njih, kar nese oko.«

Kralj Bela je namršil čelo.

Njegov utrjeni tabor s palačami in cerkvami je stal sredi ravnine. Obdajali so ga globoki prekopi polni vode. Ali o Tatarjih je šel glas, da jim vsaka trdnjava pade v roke.

Kralj Bela je sklical na posvet velikaše. V belih kučmah, v dragocenih plaščih so stali okrog njega, krive sablje so jim visele ob bokih.

Povedal jim je, kaj in kako. »Tatarji so v deželi, jim je rekel. »Kaj naj storimo?«

Velikaši so se vlekli za dolge brke in se spogledovali. Bili so hudo imenitni, preveč so se cenili, da bi hoteli umreti za domovino.



»Tako mislim, kralj«, se je oglasil najstarejši, »da jim pojdimo naproti. Poklonimo se kanu, ponosimo mu dragocenih daril; poprosimo ga milosti zase in deželo.«

Kralj Bela je odmajal z glavo.

»Kralj, ki se poniža, ni več kralj, ampak suženj«, je dejal.

In so zopet preudarjali in se vlekli za brke. Dolgo je trajalo, da se je zopet oglašil eden izmed njih.

»Pobegnimo«, je dejal. »Pustimo tabor Tatarom z vsem, kar je v njem. Naropali se bodo, opijanili in se vrnili, od koder so prišli.«

Tudi to ni bilo kralju po volji.

»Noben kralj ne sme pobegniti, preden se ni s sovražnikom pomeril na bojišču.«

Zbral je veliko vojsko in šel z golo sabljo Tatarom nasproti. Bil je premagan v krvavi bitki. Izgubil je veliko vojakov, z ostanki vojske je pobegnil, da si reši življenje.



Bežal je daleč čez mejo, v deželo Hrvatov. Tam se je ustavil na nekem griču, ki se še danes imenuje Kraljev grič, in se je utaboril. Sredi okopov so mu postavili leseno palačo. Tu se bo branil, ne bo se umaknil, naj zmaga ali umre.

Ni trajalo dolgo, ko so se zopet prikazali Tatarji. Napadli so Kraljev grič, vršila se je vroča bitka,

bili so odbiti. Kan Batu, ki jih je vodil, je ukazal, naj postavijo šotore. Škoda krvi! Kralja in njegovo vojsko bo premagal z lakoto.

Ogrski kralj je zagledal na ravnini okoli griča veliko število šotorov, tedaj se ga je polotil obup. Sklenil je, da kana poprosi milosti.

Sestala sta se vsak s svojim spremstvom in se drug drugemu globoko priklonila.

»Mogočni kan«, je spregovoril kralj. »Vrli so tvoji vojaki, vrli moji, škoda je njihove krvi. Mislil sem in razmislil: vse zaklade, ki so mi še ostali, ti dam, ako prizanesesh moji zemlji in mojim sivim lasem.«

Kan Batu, ki je imel grdo, pasjo glavo in krivoglede oči, mu je odgovoril:

»Res, škoda je krvi, a ni moja navada, da bi odhajal brez zmage ali poraza. Poslušaj! Velikana imam, ki mu doslej še nihče ni bil kos. Pošlji tudi ti najmočnejšega moža, ki ga imaš, in naj se pomerita v boju. Ako bo premagan moj velikan, bo vse tvoje, kar imam, vojska in plen. A gorje ti, ako pade tvoj junak! Ne bom ti prizanesel.«

Kralj je sklonil glavo. Kanov velikan je bil tak hrust, da je vzbujal grozo. Vendar je ponudbo sprejel.



»Kdo med vami se upa pomeriti z velikanom?« je vprašal velikaše. »Zmagovalca čaka velika nagrada.«

Velikaši so se vlekli za brke in molčali. Ni ga bilo med njimi, ki bi se upal pomeriti s Psoglavcem. In ga tudi ni bilo med vojaki.

Bela je poslal brze sle na vse strani. Naročil jim je, naj poiščejo junaka, ki bi šel zanje v boj, in naj mu obljubijo bogato plačilo. Šli so, se vračali praznih rok.

Kanov velikan pa je vsako jutro sramotil vojsko ogrskega kralja.

8.

Trgovec Grandenti je prišel Tatarom v roke. Zgrabili so ga s služabniki vred. Zaman se je zaklinjal, da jim je prijatelj. Odgovarjali so mu s krohotanjem in s sunki v hrbet. Tedaj je odvezal mošujo; zlato je omečilo že nekatero divje srce. Tatarji pa so mu pobrali zlatnike in ga tirali pred kana.

Kan Batu je bil ta dan slabe volje. Dolgo obleganje mu je že presedalo, mudilo se mu je dalje.

»Od kod prihajaš?« je vprašal trgovca. »Z zapada?«

»Da, mogočni kan. Iz Benetk.«

»Kaj iščeš tod?«

»Trgujem. Namenjen sem na vzhod, ako mi dovoli mogočni kan.«

»Lažeš!« je zavpil kan Batu. »Vohun si! Poslali so te, da poizveš, kako velika je moja vojska.«

Grandenti si je položil roko na srce in se kanu priklonil do tal.

»Resnico govorim«, je rekel. »Zakaj bi lagal? Tvoj oče, veliki kan Ogotaj, mi je bil prijatelj. Želim mu zdravja, ako še živi, če je pa že mrtev, slava njegovemu spominu. Nekatero skrivnost so moja usta pošepnila njegovemu ušesu.«

Kan Batu je bistro premeril moža. Vedel je, da so se trgovci pogosto ustavljali v taboru njegovega očeta. In da so nekatero skrivnost zapada radi prodali za čisto zlato.

»Slabe čase si si izbral za kupčijo«, je dejal.

»Človek gre za kruhom, kamor mu ga je Bog položil«, je odgovoril Grandenti. »Zlate in srebrne posode imam s seboj; brušena zrcala, kakršna še ni videlo tvoje oko...«

»Pusti!« mu je kan segel v besedo. »Ne kupujem. Na poti sem, da vzamem, kar se mi poljubi.«

Benečana sta spreletela mrz in vročina. Začel se je tresti. Ni vedel, kako naj se izmota.

»Dovoli, da sem ti na uslugo, kakor sem bil tvojemu očetu,« je rekel tiho.

»Ne potrebujem tvojih uslug.«

»Pa me izpusti, da grem dalje.«

»V tabor ogrskega kralja?«

»Izognil se ga bom, da si ne nakopljem tvoje jeze, mogočni kan.«

Kan Batu je nekoliko pomislil.

»Pojdi v tabor kralja Bele«, mu je slednjič rekel. »In povej mu, da



je mojega potrpljenja konec. Še tri dni ga počakam. Ako v treh dneh ne pošlje junaka, da se pomeri z mojim velikanom, ga napadem!»

»Storil bom, kakor mi ukazuješ«, je rekel trgovec in se poslovil...

Tudi Ogri so ga zgrabili. Imeli so ga za vohuna. Zahteval je, naj ga peljejo pred kralja.

Bela ga je spoznal. Bil je že večkrat na njegovem dvoru.

»Kaj mi prinašaš?« ga je vprašal. »Dobro ali slabo?«

»Na mulah dragocenosti zapada«, mu je odgovoril trgovec. »A v ustih sporočilo tatarskega kana, garjavega psa, pa se ga bojim izreči.«

»Govôri!« je rekel kralj in se pomračil. »Kaj ti je naročil?«

Tako in tako — trgovec mu je povedal z izbranimi besedami... Tatarji, ki naj jih Bog kaznuje, so pripravljeni čakati samo še tri dni.

Kralj Bela je potrj povešil glavo. V obleganem taboru je že primanjkovalo živeža. Med vojaki je gospodarila bolezen. A ni ga še bilo, ki bi se upal pomeriti s Tatarom. Kralja se je lotevala malodušnost.

Grandenti ga je hotel razvedriti; začel mu je razkazovati blago.

»Poglejte!« je rekel. »Da je to v vaši posesti, se vam ne bo razveselilo le oko, ampak tudi srce.«

»Spravi!« je kralj zamahnil z roko. »Ni je stvari, ki bi me mogla razveseliti. Komu naj to kupujem, ko pa ne vem, kako dolgo bom še med živimi? Vse blago ti odkupim in te še bogato obdarim, ako mi poveš, kako se rešim iz te stiske.«

Benečan se je spomnil Klepca.

»Poklicati morate korenjaka, ki bo kos velikanu.«

»Saj, saj. A kje naj ga najdem? Ni ga niti med mojimi velikaši niti med vojaki. In ga ni širom dežele!«

»Jaz vem zanj!« je vzkliknil Grandenti.

Kralj ga je nejeverno pogledal.

»Resnico govorim«, si je trgovec v znamenje prisega položil roko na prsi. »Naj oslepijo moje oči, ki so ga videle, ako lažem!«

»Zakaj mi to šele zdaj poveš?« je rekel kralj očitaje.

»Ne zamerite! Star sem že in me le stežka dohaja spomin.«

»Ali je zelo močan?«

»Četudi je na videz majhen in slaboten, dviga skale in jih luča dlje, kot bi mogla leteti puščica.«

»Ali je daleč do njega?«

»Ne prav daleč. Dan in noč nagle ježe v Osilnico v deželi Slovenec, kjer je doma Peter Klepec. Tako je namreč korenjaku ime.«

Kralja je obšlo novo upanje.

»Ponj pošljem«, je rekel. »Ako premaga velikana, tudi tebi ne odide bogato plačilo.«

Kralj je izbral tri velikaše, dobre jezdece. Ukazal jim je, naj zajašejo tri najboljše konje, četrtega pa naj vzamejo s seboj za korenjaka. Preletijo naj tatarske vrste, pa naravnost v Osilnico k Petru Klepcu. Takoj naj pride, da se bo metal z velikanom. Obljubijo naj mu tudi pol kraljestva in kraljično za ženo, le brez njega se ne smejo vrniti.

Velikaši so skočili na konje in odjezdili po Petra Klepca.

(Se nadaljuje.)



Jan Plestenjak

Zakleti vici

Ilustriral Božidar Jakac

redi planine smo kosili. Seno se je drobilo in cvetni prah je silil v nosnice.

Stari oče je zastajal, zdaj in zdaj ga je jela daviti naduha.

»Jejhata, jejhata!« je vzdihoval, France pa, ki je takrat prevzel grunt, se je pa pehal za dva.

»Oče, v senco se zavlecite, homo že sami opravili,« mu je prigovarjal.

»Saj res!« je hitela Lucija, ki se je primožila na grunt.

»Jejhata, jejhata,« je momljal starec, ko da je preslišal sinovo željo. »Preveč se žene, za kri ni dobro,« je nadaljeval in besedah je pa zvenelo, ko da bi ukazoval.

Lucija je grabila še naprej, France pa je obstal in se razgledoval po ravnini, ki se je vzpenjala v hribe in razorane Grintovce. Obstala je tudi Neža, za njo se je uprl na vile ter se globoko oddahnil.

»Kar malicajmo!« je povzela Lucija in se jela pripravljati.

»Prav!« je razsodil gospodar, nam je pa dobro delo, saj se nam je počitek prilegel. Počasi smo lezli proti gozdičku sredi planine. Med bukvami je lahko šumljalo, od sopare se je pa listje povešalo. Ptice so se nekje poskrile.

Jedli smo kuhane suhe krlje in hruške in pili hruševo vodo, prigrizovali soršični kruh.

Stari oče je najprej odložil žlico in prislonil glavo k tlom, poslušal, dvignil zdaj pa zdaj obličje proti nebu in potem še bolj tesno pritisnil uho na tla.

»Spet bobni v zemlji!« je presunjenostno in nekam skrivnostno izjecljal.

»Kaj je, oče?« je zaskrbelo Franceta. Sedaj, ko je bil grunt njegov, ga je zanimalo vse in za vse je skrbel.

»Malokdaj se sliši tule pod zemljo bučanje; še moj stari oče so pa pravili, da to nič dobrega ne pomeni,« je razlagal stari oče, mi smo pa strmeli vanj in nismo razumeli, kaj naj bi pomenilo bučanje.

»Tu spodaj mora biti vse votlo in kadar takole buči in bobni, se polnijo votline in kadar so prepolne, tedaj pa gorje,« je nadaljeval in iznova prisluhnil. Nehote smo prisluhnili tudi mi. Čul sem votlo bobnenje, ko da bi



se voda prelivala v globoko kotanjo, butala ob stene, trgala kamenje in nekje v globini iskala poti. Zdaj in zdaj je bilo slišati, ko da se je kotanja napolnila in da se je voda jela prelivati v novo posodo.

»Tako vam povem, nič dobrega ne bo iz tega!« je zavzdihnil oče.

»Nič se ni treba bati!« je dajal pogum France sebi in nam, vendar pa je njega še najbolj zaskrbelo. Stari oče se je pa zamislil in nič več ni spregovoril.

»Pa še malo pohitimo!« je velel France in spet smo pehali seno na vlake, sestojee iz širokih bukovih vej. Jaz sem tlačil, posamezne večje sklade utrjeval z vejami. Ko je bila vlaka dovolj velika, se je pred njo



razkoračil France, potegnil za vejnik in drseli smo proti dnu. Ob straneh smo se v vlako opirali mi, da se ni razdrla. Na dnu planine smo vlake razložili na voz.

Drugi dan je bila planina gladka ko obrita. Po goličavi so se poznale le proge, ki so jo zarisale vlake. In na vrhu planine se je cerkvena sv. Mohorja kar nekam dvignila in pomladila in kar žarela v soncu.

Stari oče je begal okrog hiše in okrog hleva, skednja in čebelnjaka. Sam ni vedel, kaj da ga žene. Bilo je podobno slutnji in strahu.

»Kaj bo, kaj bo?« je stokal vase in se davil z naduho.

Tisto popoldne smo bili vsi doma. Deteljo smo spravljali v kozolec, nekateri pa tlačili seno v seniku.

Stari oče se je zdaj in zdaj ozrl proti planini. Tam zadaj se je jel motati oblaček, se razraščati in od Blegoša sem mu je drvel brat in objela sta se in se razvlekla čez nebo.

»Nič dobrega ne bo iz tega!« je momljal stari oče in tudi France se je zaskrbljeno oziral na oblak, ki se je večal in se prečudno hitro razpletal.

»Hitimo!« je velel France in premetaval hlapca od late do late, da mu je Janez komaj sproti podajal.

»Hvala Bogu!« je zavzdihnil France in si brisal pot, ko je zlezel s kozolca. Tedaj se je že sonce zakopalo v črni oblak in soparna tema se je razvlekla od planine pa do rebri pod hišo.

»Dobro, da smo pospravili!« je menila Lucija, ki je že vse pripravila za malico.

Nismo še sedli za mizo, ko se je za-bliskalo. Stari oče se je pokrižal in



glasno izjekljal: »Bog in sveti križ božji!« Za njim se je pokrižal tudi vsak izmed nas.

»V planini je treščilo!« je razsodil France in čudno plah je bil njegov glas.

Lucija je prižgala cvetnonedeljskih šib in med prijetni vonj se je lovila zbegana molitev, v molitev pa so se kale strele.

»Bog in sveti križ božji!« je jekljali stari oče, se križal in zdaj in zdaj mu je zdrknila na ovele roke solza.

Ulila se je ploha, zmračilo se je vse-okrog. Lilo je kot iz škafa, butalo ob okna in stene in voda je začela curljati z okenskih polic. Lucija je mašila s cunjami, pa nič ni zaleгло.

France je pograbil rovnico, se pokrnil z vrečo in planil na dvor, da popravi odtok. Čim je ogradil eni strugi, si je voda izkopala dve novi. Voda je že uhajala v hlev.

France si ni znal več pomagati. Kar na slepo je že udrihal z rovnico, da bi ukrotil hudournike.

»V planini se bo utrgalo, boste videli!« je kriknil stari oče in sama skrb ga je bila. Zrl je proti planini in le ob blisku je mogel razločiti gozdiček, kjer smo poslušali bobnenje in bučanje strašnih nepoznanih voda.

»France!« je kriknil sinu, ki ga pa ni slišal. Zaletel se je skozi vrata in na pragu spehano vpil: »France, France! S planine že lomasti!«

In res! Čulo se je trganje skal, hreščanje drevja, ob blisku se je razločno videlo, kako so v gozdiču v planini ležale bukve in kako jih je nevidna roka stresala in rinila proti dnu.

»Živino rešimo, še je čas!« je velel stari oče in divjal v hlev in za njim mi vsi. Nismo se zmenili za dež, ki nas je v trenutku premočil do kože in tudi za treskanje nam ni bilo več.

»Na grič, na grič!« je vpil starec; France je vlekel oba vola, Lucija kravo s teličkom, jaz junca, Neža ovce, Janez junice, starec pa še ostale krave.

Pes je lajal in se zaletaval, cvilil in prosil in se trgal z verige. Še sunek, dva — in zdivjal je za živino.

»Vrata še zapahnem!« je viknil France in spustil vola. Do griča je bilo le še nekaj korakov.

Tedaj pa smo razločili padanje smrek pod planino, v blisku videli, da se je grapa napolnila in da si je voda utrla novo strugo po poti izpod planine in drvela po hlevu. Hreščalo je in se lomilo, zdaj in zdaj se je odkrehnila smreka s koreninami vred, se motala s kamenjem in rohnela proti dnu.

»Naravnost v hlev drvi!« je zatulil France in omotica se ga je lotevala.

»France, ne nori! Po tebi bi bilo!« je zavpila Lucija in ga potegnila v stran. Še nekaj trenutkov in pograbila bi ga neukrotljiva sila.

Lilo je še naprej nenehoma.

»Se že podira!« je zaječal starec. Zaječalo je, hrešča je počilo kot da se je prelomilo tramovje.

Pobliskalo se je. In tedaj je France videl, kako so se stene hleva nagnile v strugo in izginile v valovih. Seno je



v velikanskih plasteh kot blisk izginjalo proti globeli v grapi. Le hiša, oddaljena le za šest korakov od struge, je stala kot nekdanj.

»Marija, pomagaj!« je jokala Lucija, starec se je pa utrujen sesedel na parobku in od nas in od živine, ki se je stiskala k nam, je vse teklo.

Mislili smo, da nevihta traja že večno. Treslo nas je, pa ne od mraza, ampak od strahu. Nismo mogli do besede in še živina se ni oglasila. Voliča sta legla in zamižala, ovce so se pa stisnile v klopek in skrivale svoje glave v volni tovarišic.

Proti večeru se je zjasnilo. Sonce se je nekaj pred Blegošem obesilo med prozorne, izlite oblake in žalostno gledalo na razdejanja.

Od planine pa mimo hiše je zijala globoka, z vodo napolnjena struga, ob straneh kamenje, drevje, grmovje in na prostoru, kjer je bil še pred nekaj urami hlev, je štrlel le kos zidu, drugače pa so iz struge zijale smreke, bori in bukve, ki jih je izpodnašala voda.

»Sem rekel, da so tam zakleti viri!« se je zjokal stari oče skoro glasno. Vsi smo si pa brisali solze.

Janko Samec

Božič 1939

*Spet vidim kakor v svojih mladih dneh:
Tu zvezda je, ki luč nebeško lije
na streho slamnato, da v noči sije
kot src mladostnih angelski nasmeh.*

*A tam ovčice bele spe po tleh.
Pred njimi v varstvu Jožefa, Marije
(in sred pastircev vseh tovarišij!)
zre Jezus s tiho žalostjo v očeh.*

*Bolj zadi pa sestradena in suha
sta vol in osel stisnila se v kot,
tja, kamor ju pregnala noč je gluha.*

*In zdi se mi, da molita: »Gospod,
boš za to zimo dal zadosti kruha,
na svetlo vsem za ves človeški rod?«*

Bečka Kacova

Mala beračica

*V sivem predmestju ob mračnem zidu
med zmrzlimi grudami snega
v raztrgani halji deklica blede
od mraza in lakote trepete.*

*Koščeno telesce v slab robec zavija
v preluknjanih čevljih ji noge drhte.
Črez lice ji kodrčki temni visi
prav tiho kapljajo z oči ji solze.*

*Prezeble ročice prosijo vdano:
»Usmilite se, o dragi ljudje!
Za mamico prosim, za sestre in brate,
ki v mrzli baraki čakajo me.«*

Živali pripovedujejo

Še iz časov otroških let, ko sem verjel še v basni in bajke, mi je ostala čudaška želja, da bi mogel kdaj sam poslušati žival, ki bi mi razodela bridkosti svojega temnega, skrivnostnega življenja. Ali ni mar žival del nas samih, ki smo v trenutkih težkih preizkušenj prav tako nebolgli, čeprav imamo bistrovidni razum in moč domišljije, ki nas vodi do zadnjih obzorij? Mnogo živim v svetu domačih živali, opazujem jih, se z njimi igram in borim, iz njihovih pogledov skušam brati povest njihovega življenja in se vmišljam vanje, ki žive v objemu zanje tolikrat krute narave. In tedaj se mi kar same od sebe nizajo besede, ki naj govore namesto njih. Ljubezen je tisti čudoviti ključ, ki odpira vrata v zadnje dvorane skrivnostnega stvarstva, in samo z ljubeznijo se nam morda posreči pridobiti si tudi v živali prijatelja. Naj tedaj pripoveduje ljubezen preproste zgodbe iz življenja narave, ki je našemu golemu razumu večno zaprla in nema.

I.

Liska

To noč sem hotel prebiti nekaj ur v hlevu, kjer je spalo sedem glav goveje živine. Mesečina je svetila skozi okenca na predeljene prostore, kjer so počivale živali. Vedel sem, da se bom pač težko z njimi razumel, saj so tako okorne in neokretne, kot da bi bile oživljeni kosi zemeljske gmote. In vendar tako ljubim te vdane, nebolgljene tihe krave z otožnimi pogledi, v katerih se izraža morda neko posebno domotožje po njihovi daljnji, prvotni domovini. Nekaj časa sem stal nepremično zroč na Lisko, ki je bila ena najlepših. Močna in dobro rejena rjavka z velikimi belimi lisami po hrbtu, se je kmalu zagledala vame s prosečim in hkrati začudenim

pogledom in je zateglo zamukala. Tiho sem stopil k njej in jo pogladil po hrbtu. Kakor da je razumela, kaj bi rad, je začela govoriti:

»O, kdo bi si mislil! Takih obiskovalcev ni nikoli k meni. In vendar, če bi ljudje vedeli, kako smo živali žejne ljubezni, bi ravnali z nami lepše. No, pri tem gospodarju se nam ne godi slabo. Pa vendar. Lepo imamo tu, nič ne rečem, toda proste nismo. Ah, ko bi ljudje vedeli, kako hrepenimo ven iz teh zagrajenih prostorov v široki svet. Ti se čudiš, pa saj ne veš, kje je naša prava domovina. Pred mnogo tisoč leti je naš rod živel po prostranih stepah. Zbirale smo se v čredah pod vodstvom močnega tovariša in se skrivale v visoki travi, ki nam je dajala hrano. Romale smo od pašnje do pašnje po mili volji in srečne. Poznale smo samo zelenino trave, ki tako uga-ja našim očem, in nebo, po katerem se zdaj vozi sonce, drugič pa luna in zvezde. In še danes je v nas domotožje po širjavah zemlje in neba. Ah, naše oči bi rade prodrle te črne zidove in romale po brezmejnih prostorih božjega sveta kot v davnih dobah. Od takrat, ko smo počasi romale dalje, je v nas še tista hoja, ki se vam zdi tako nerodna in težka. Toda pomisliti morate, da se našim prednikom ni nikamor mudilo, da smo imeli vsega na pretek in da nas ni nihče preganjal. Časa za nas ni bilo. Šele človek ga je izmislil. Me pa smo ostale še vedno iste. Toda zdaj moramo služiti. Vdale smo se, zato pa bodi človek z nami tudi dober. Pa ni. O, kako trpimo, kadar nam vzamejo otroke. Ko sem bila še sama otrok in pila pri materi vsa srečna in brezskrbna, so me nekega dne odtrgali od matere in me privezali v drug konec hleva, od koder nisem mogla več videti nje, ki mi je dala življenje. Žalostno sem mukala po materi in jo spraševala, zakaj so me ločili od nje. Ona pa mi je samo odgovarjala, da sama ne ve, ker tudi sama ne more razumeti človeške volje. Dekla me je dobro krmila in kmet me je hodil vsak dan gledat, me

potrepljaval po hrbtu in govoril: „No, ti boš lepa in dobra žival!“ Mislila sem si, če je tako, je zame dobro. Pa ni bilo tako. Ko je prišla pomlad, ki sem se je tako razveselila, saj sem čutila, da se zunaj godi nekaj veličastnega, da je zemlja ozelenela in da poganja iz tal novo zeleno življenje, je stopil v hlev moj gospodar z nekim tujim človekom. Tisti človek me je tipal in ogledoval, nato pa je hotel, da bi šla z njim. Mislila sem, da bomo šle vse tovarišice skupaj v prosto naravo, pa so prišli samo po mene. Kako sem jokala po materi, ki je še videti nisem več smela. Kmet in tisti človek sta me s silo vlekla čez prag, ker sem se upirala, kar sem mogla; še s palico sem jih dobila. In ko tudi to ni zaleglo, me je tisti mož stisnil za rep, da sem kar zamukala in se vdala. Vlekli so me po cesti in me pripeljali v neko tako veliko vas, kot je nisem svoj živ dan videla. Tam je bilo krav, kamor je segel pogled. Pustili so nas na gnili travi in nam dali tako krmo, da smo jo lahko zaužile samo, ker smo bile na smrt lačne. Okrog nas so hodili ljudje, ki so dišali po krvi. Imeli so bele okrvavljene predpasnike. Obšel me je silen strah. Zdelo se mi je, da nas čaka smrt. Saj ne vem, kaj je prav za prav smrt, toda mislim si, da je smrt tam, kjer ni nobene ljubezni več. Smrt prebiva v takih velikih belih hišah, mimo katerih so gnali tudi nas. Takrat sem kar zamižala, še dihati nisem mogla več. No, pa se je zgodilo drugače. Mene so odvedli semkaj, kjer sem še zdaj. Tu sem tudi jaz imela otroka. Kako sem ga pričakovala! Jaz pa ga ne bom dala stran, sem rekla. Z vsemi silami sem se upirala, češ, ne oropajte me mojega edinca. Upala sem, da se me bodo morda usmilili ljudje. In res, ko sem postala mati, sem pozabila na vse težave ujetništva, samo da sem lahko živela z novorojenčkom. Kako sem ga lizala in ljubkovala, kako sem mu stregla in ga pitala. Kaj zato, če sem ujeta med vlažnimi stenami in če ne vidim več prostrane zemlje, da imam le veselje

s svojim rjavim otrokom. Toda prišlo je drugače. Nekega dne je gospodar naročil dekli, da mora oddati vse moje mleko za njegovo družino. Telička so mi odvzeli in ga privezali na drugem koncu hleva k ograji, da se poslej nisva več videla. Ta ločitev me je tako potrla, da sem mnogo noči žalostno premukala. Nihče se me ni usmilil. Tudi tovarišice mi niso mogle pomagati, ampak so mi venomer govorile, naj bom tiho in se vdam, kajti človek je naš gospodar, ki ga moramo ubogati, čeprav ga ne razumemo, njegova moč da je brezmerna, čeprav je manjši od nas, čeprav je tako droben, da bi ga lahko vsaka od nas pohodila. Toda njegova moč tiči v njegovem pogledu, s katerim nas na mah ukroti. Na videz sem se vdala. Nekoč na paši, ko sem spet zavohala pomladne daljave, zemljo in nebo, pa me je prišlo tako silno domotožje po stepah, da sem sklenila pobegniti. Začutila sem se močno in se pognala v dir. Pred ogromnim črnim gozdom pa sem se prestrašena ustavila. Nisem mogla dalje. Tedaj sem se okrenila. Že je stal pred menoj moj pastir s šibico v roki. Majhen pastirček, šibak kot količek, toda bil je človek in človek ima nad nami vso oblast. Vse moči so me zapustile. Vso voljo sem izgubila, morala sem se vrniti k čredi. In spet sem tu. Zdaj ne bom nikoli več poskušala pobegniti. Ah, povej mi, ki praviš, da si moj prijatelj, ali ne bo nikoli drugače. Poslušaj, spominjam se nekega davnega dogodka, o katerem mi je pravila moja mati in ki si ga pripovedujejo živali iz roda v rod: dogodka svete noči. Takrat so bile tudi živali zbrane pri Božjem Detetu. V svetih betlehemske jasliah so čutile vso toploto neskončne ljubezni, ki družijo vse stvarstvo med seboj. Takrat je bil tudi človek tako dober z nami! Povej mi, ali se bo še kdaj vrnila tista svetla, topla noč? Presunljivo me je gledala z dobrimi, vprašujočimi, živalskimi očmi. Oba sva molčala, kakor da sva se zamislila v davno skrivnost, brez katere ni mogoče živeti na svetu.

Kaj je doživel Travka

Po S. Rozanovu priredil Emil Smasek — Ilustriral L. Perko

21. TELEFON.

Oče je dolgo gledal brzojavko. Razumel je, da se Travka ni odpeljal z vlakom.

„Kje le tiči?“ si je mislil. „Mogoče pa je šel domov? Vprašal bom po telefonu.“

Rekel je uradnici, da bi rad telefoniral domov. Plačal ji je dinar.

Potem je šel v majhno leseno hišico v kotu sobe, kjer je bil telefon. Dvignil je slušalo, ki je viselo na kljuki, in ga prislonil k ušesu. Ko je oče vzel slušalo, se je kljuka vzdignila, električne žice v telefonu so se dotaknile druga druge in električni tok je tekkel po žicah, ki so napete nad hišami, na Glavno pošto, ki stoji sredi Ljubljane. V tej je velika dvorana, polna malih strojev. To je telefonska centrala. V to dvorano so napeljavane žice od vsakega telefona v Ljubljani. Stroji pa sami od sebe vežejo žice onih telefonov, ki hočejo govoriti med seboj.

Na telefonu, pri katerem je oče dvignil slušalo, so bile v krogu napisane številke 1-2-3-4-5-6-7-8-9-0. Nad temi številkami je bila okrogla plošča, ki je imela deset luknjic. Vsaka luknjica je bila nad eno številko.

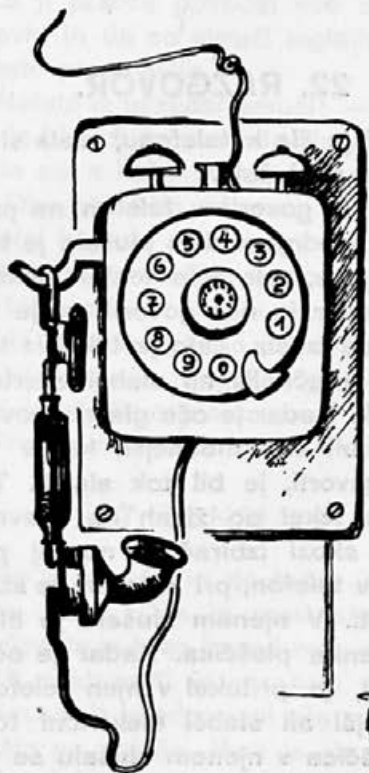
Vsak telefon v Ljubljani ima svojo številko. Telefon v očetovem stanovanju je imel številko 2859. Zato je oče vtaknil prst v luknjo

nad številko 2 in obrnil ploščo na desno navzdol do male kljukice.

Zopet je tekkel električni tok iz tega telefona po žicah v telefonsko centralo.

Medtem je obrnil oče luknjico nad številko 8 do kljukice. Električni tok je tekkel spet v telefonsko centralo.

Nato je oče obrnil luknjo nad številko 5 in potem nad številko 9. Električni tok je spet tekkel v telefonsko centralo, od tam pa po žici do očetovega stanovanja. Doma pri materi je zazvonil telefon.





22. RAZGOVOR.

Mati je šla k telefonu, vzela slušalo in poslušala.

Oče je govoril v telefon na pošti. V spodnjem delu slušala je bila majhna, zelo zelo tenka ploščica. Kadar je oče govoril, se je ta ploščica tresla. Zato je tekel iz telefona močnejši ali slabši električni tok. Kadar je oče glasno govoril, je bil tok močnejši, kadar je tiho govoril, je bil tok slabši. Ta tok je tekel po žicah na Glavno pošto skozi izbirač in naprej po žicah v telefon, pri katerem je stala mati. V njenem slušalu je bila tudi tenka ploščica. Kadar je oče govoril, je pritekel v njen telefon močnejši ali slabši električni tok in ploščica v njenem slušalu se je začela tresti. Tresla se je prav ta-

ko, kakor ona, v katero je govoril oče. To tresenje je bilo slišati kakor očetove besede. Mati je slišala in razumela očeta, čeprav je bil ta čisto na drugem koncu mesta.

„Prosim te, povej mi, ali je Travka že jedel?“

Mati ni spoznala očetovega glasu. Mislija je, da govori njen brat, Travkov stric. Zato je odgovorila: „Travke ni doma. Šel se je z očetom smučat.“

Očetov glas: „Ne, domov je šel. Tu govorim jaz — oče.“

„Travka ni prišel domov. .. Prosim te, kako si ga mogel pustiti samega?“ je skoraj šepetaje in zelo prestrašeno odgovorila mati ter odložila slušalo.

Oče ji je hotel povedati, da se je Travka izgubil, toda mati ni več odgovarjala. Hitro je obesil slušalo na kljuko in zbežal s pošte.

23. IZVOŠČEK.

Pred kolodvorom so stali izvoščki. Oče je skočil na najbližji voz, prijel voznika za ramena in rekel: „Hitro v Tivolski park!“

„Dvajset dinarjev,“ je odgovoril voznik.

„Vseeno, samo hitro!“

Vozniku je bilo žal, da ni več zahteval. Potegnil je za vajeti, mlasnil z jezikom in konj je hitro potegnil. Oče ni vedel, da bo konj tako naglo potegnil, in padel je na sedež. Izvošček ga je peljal domov.

Že čez četrte ure je oče stal pred vrati svojega stanovanja. Pozvonil je. Mati mu ni prišla odpret. Zato je odprl s svojim ključem in šel v stanovanje. Pogledal je v kuhinjo in v obe sobi. Matere ni bilo nikjer.

24. KAJ SE JE ZGODILO Z MATERJO?

Mati se je zelo prestrašila, ko je izvedela, da Travka ni z očetom. Mogoče je šel k stricu? Hodil je tja skoraj vsako nedeljo na obisk. Tam je bilo mnogo otrok in Travka je bil rad med njimi.

Travkov stric, materin brat, ni imel telefona. Zato je mati s tresočo roko napisala stricu pismo. V njem ga je vprašala, če je Travka pri njem. Zalepila je pismo in napisala stričev naslov. Nato je oblekla plašč, obula galoše in šla iz hiše.

Mislila je: „Sama sedaj ne morem za dolgo z doma. Mogoče bo kdo telefoniral, kje je Travka. Dala bom pismo postreščku, da naj ga nese stricu.“

25. POSTREŠČEK.

V Ljubljani stoje pri Glavni pošti postreščki. To so možje v modrih oblekah in z modrimi kapami na glavi. Oni nosijo ljudem kovčege in jim prenašajo pisma. Vsak postrešček ima na kapi napisano številko. Mati je šla k postreščku, ki je



imel na kapi številko 13. Dala mu je pismo za strica in mu rekla, naj se pelje s tramvajem takoj k njemu in mu odda pismo. Na odgovor naj počaka in naj ga prinese materi na stanovanje. Plačala je postreščku 20 dinarjev. Postrešček je stopil na tramvaj, mati pa je šla hitro domov.

26. TRAVKA JE ŠE NA SVETU.

Mati se je vrnila domov. Bledi in razburjeni oče jo je čakal med vrati. „Kaj naj narediva? Kaj naj narediva?“ je zastokal.

Mati ga je hotela ozmerjati, ker je pustil Travko samega. Ko je videla, kako zelo je razburjen, je umolknila.

Ko ji je oče povedal vse o brzojavki in da so smuči izginile, se je zelo prestrašila.

„Nekdo je ukradel smuči! — Kaj pa, če bi tudi Travko kdo ukradel?“

Šla sta v kuhinjo in sedla za mizo. Oba sta bila žalostna in nista vedela, kaj naj storita.

Tedaj je pri vratih pozvonilo. Oba sta tekla odpret. Bil je postrešček. V roki je držal pismo od strica.

Oče mu ga je iztrgal in ga odprl. Čital je stričevo pismo:

„Travko imamo, pošljemo v torek.“

27. TAKSI.

Bila je nedelja in do torka je bilo še dolgo. Oče in mati sta se spogledala in brez besed razumela.

„Ali pojdeva?“ je vprašala mati.

„Seveda,“ je odgovoril oče in oba sta šla po galoše. Mati je obuvale levo galošo na desno nogo in se

jezila, da to ne gre. Oče ni mogel izpregovoriti niti besedice.

„Tega si ti kriv,“ je zamrmrala mati, se sklonila in končno obula galošo na pravo nogo.

Šla sta do Glavne pošte in čakala na tramvaj. Ker ga dolgo ni bilo, je rekel oče: „Če hočeš, vzameva taksi. Tamle čaka eden. Prej bova pri stricu.“

Mati je prikimala in stopila sta k avtomobilu, ki je stal v bližini. Na tem avtomobilu je bila tabla z napisom: TAKSI.



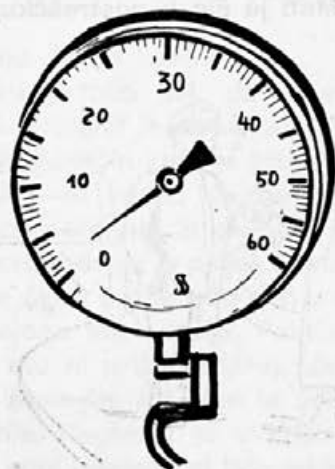
Pred šoferjevimi sedežem je bila črna škatlica, ki se ji pravi taksameter. Na tej škatlici je bila rdeča zastavica in na njej napis: „PROST.“ Šofer je obrnil zastavico navzdol in odprl vrata, da sta mati in oče lahko stopila v avto. Oče in mati sta sedla v avtomobil in povedala šoferju, v katero ulico naj ju pelje in pred katero hišo naj ustavi.

Šofer je pritisnil na gumb pri volanu in v avtomobilu je začelo nekaj drdrati. Potem je šofer pritisnil z nogo na vzvod v tleh, potegnil k sebi dolgo ročico, prijel z obema rokama za volan in avtomobil se je odpeljal in kazalec na nekakšni uri se je začel premikati. Kazal je številko 20. To je pomenilo, da vozijo 20 km na uro.

Kolesa so se obračala in z njimi se je obračalo tudi malo kolesce v črni škatlici - taksametr. To kolesce je bilo zvezano s tenko verižico z avtomobilskimi kolesi. Avto se je peljal več kilometrov in kolesce v taksametr je porivalo v okence taksametra bele številke na črnem ozadju. Taksameter je mali strojček, ki sam računa, koliko je treba plačati šoferju za vožnjo. Taksameter je računal za vsaki kilometer šest dinarjev.

Ko so se pripeljali do stričevega stanovanja, je kazal taksameter 18 dinarjev. Oče je še enkrat pogledal številko na taksametr, vzel iz žepa denarnico ter plačal šoferju, nato je šel z materjo v stričevo hišo.

(Se nadaljuje.)



»Sv. Barbara, zaščitnica rudarjev«

Premog so poznali že v XIV. stoletju. Kot kurivo so ga uporabljali najprej na Angleškem. V tedanjih časih ga seveda niso dosti cenili, saj je bilo še drvo za vse dovolj. Tudi so bili tedaj mnogi proti premogu. Nasprotniki premoga so dosegli celo, da je izdal angleški kralj ukaz in prepoved, da ne smejo kuriti s premogom, ker nastajajo pri zgorevanju ljudem in živalim nevarni strupeni plini.

Šele uvedba parnega stroja, lokomotiv, parnikov in drugih naprav je priborila premogu ugled in veljavo.

Tudi v naših krajih po Zagorju, Trbovljah in drugod so poznali premog že pred več stoletji. Pa mu niso pripisovali posebne veljave. Spočetka so bili celo prepričani, da je premog strjena kri ubitih zmajev.

Dandanes pa ni že niti med najmlajšimi nobenega, ki bi ne poznal premoga in njegove vrednosti.

Premnogi kraji na Slovenskem štejejo rudarje med svoj glavni stan, zlasti v Trbovljah, Zagorju, Hrastniku, v Hudi jami pri Laškem in drugod. Prav zadnji čas so začeli izkopavati premog tudi v Mežiški dolini. Rudarsko orodje živi več tisoč naših družin.

Rudarski stan ima svoj poseben praznik. Zaščitnica rudarjev je sveta Barbara. Izbrali so si jo za svojo patrono še v tistih časih, ko si je domala vsak stan izbral svojega posebnega svetnika ali svetnico za varuha in priprošnjika. Po starih pravilih počiva ta dan delo v vseh rovih in v vseh rudarskih podjetjih.

Na god svoje patrone, 4. decembra, se zbero rudarji v slavnostnih krogih in z godbo na čelu. V rokah nosijo rudarske svetilke; z njimi svetijo drugače le v rovih. Godba zaigra veselo koračnico in rudarske čete odkorakajo v cerkev k maši.

Ponekod streljajo v pozdrav rudarskemu prazniku že na predvečer.

V današnjih časih rudarska praznovanja pešajo. Svoje čase so jih slavili po posebnih pravilih. Po maši je odšlo vse rudarsko nameščenstvo k »ofru«. Od rudniškega ravnatelja do poslednjega delavca so vrgli novčič v puščico. Po maši so odkorakali spet vsi do pisarne, kjer so hranili svojo svetinjo, rudarsko zastavo, na kateri je naslikana zaščitnica sv. Barbara.

V rudniški dvorani se je začela popoldne veselica, ki so se je udeležili vsi v rudniku zaposleni. Najbolj živahen je bil trenutek, ko so rudarji dvignili rudniškega ravnatelja na ramena ter so ga nosili po dvorani.

Rudarji so bili od lastnikov pogoščeni, k plači so jim primaknili še nekaj drobiža, po mnogih krajih pa so bili obdarjeni tudi delavski otroci.

Na poseben in svečan način pa proslavljajo rudarsko zaščitnico sv. Barbare v tistih mestih, kjer so šole za izobrazbo rudarskih inženirjev. Pri nas ima edino Ljubljana tak učni zavod. Visokošolci prirejajo tedaj »skok čez kožo«. Dijaki, ki so dokončali ali ravno tedaj dokončujejo svoje študije za rudarske inženirje, prirede poseben večer, nazvan »skok čez kožo«. V dvorano, kjer je obilo radovednega občinstva, prikorakajo mladi inženirji, oblečeni v slavnostne rudarske kroje. V rokah nosijo prižgane jamske svetilke. Nekajkrat korakajo po dvorani in prepevajo ob spremljevanju godbe rudarsko himno.

Ob zaključku stopijo na oder. Tam stoje zbrani v krogu starejši rudarski inženirji. Mladi gospodje, ki so se odločili, da bodo služili kot inženirji v rudarskem poklicu, se postavijo v vrsto in tedaj eden za drugim skočijo preko razpete kože. S tem izpovedo, da hočejo služiti vestno in častno v armadi, ki stoji pod pokroviteljstvom sv. Barbare.

Vsa taka praznovanja ob dnevu rudarske patrone, ki se jih složno in tovariško udeležujejo prav vsi, od ravnatelja do poslednjega delavca, imajo namen, pokazati vezi, ki naj vladajo med vsemi onimi, ki si služijo kruh

v podzemlju. Tako delo je sila nevarno in čestokrat čitamo o številnih nesrečah v podzemlju. Dandanes so vse naprave v podzemlju izdelane tako močno in preračunano varno, da so nesreče čim redkejše. Včasih pa niso tako gledali na življenje delavcev v rovih in so bile nesreče prav pogoste. Gospodarjem je šlo bolj za dobiček, za varnost svojih delavcev pa niso hoteli izdajati preveč denarja.

Med svoje največje sovražnike štejejo rudarji »bergmandeljca«. To je le pravična osebnost, v prejšnjem stoletju pa so mnogi verovali, da se klati po rovih skrivnostni možiček. Trdili so, da je majhen. Tako majhen, da se splazi lahko skozi vsako špranjo v podzemlju. Močno je že star, zato ga obdaja dolga, siva brada. Zelene oči so mu vdrti v licih in z njimi vidi tudi v temnih rovih.

O bergmandeljcju so si pripovedovali v prejšnjih desetletjih, da zasleduje najraje rudarje pijance in preklinjevalce. Kadar je tak delavec pri delu na mestu, koder uhaja na dan iz zemeljske razpoke nevarni treskavi plin, tedaj posmudi k odprtini svojo lučko bergmandeljc. Hipoma nastane strah in poplah! Nevarni plin se vname, ves rov zažari. Nastane eksplozija in sunek spodnese lesene opornike. Zemlja se začne rušiti in zakoplje rove. Joj tistim, ki jih je eksplozija zajela v rovu! Dostikrat so rešili ne-

srečnike v poslednjem trenutku, do smrti izčrpane. Mnogokrat pa so prinesli iz podzemlja samo trupla.

Vse take nesreče so pripisali hudobnemu bergmandeljcju, ki povzroča nesreče samo zato, ker so zašli v njegovo podzemno kraljestvo ljudje...

Bergmandeljca krive tudi, da prižiga v nekaterih rovih plin, ki razvija neznosno vročino. Tu ni mišljen treskavi plin, ki povzroča eksplozijo, temveč oni, ki dvigne v rovih temperaturo do take omotične vročine, da rudarji komaj zdrže pri podzemnem delu. Soparica je huda, kakor bi žgal sam peklenšček. Kopači so goli do pasu, pote se curkoma. Pa je treba tudi v tem vročem, dušecem ozračju držati za kopačo in odbijati črne sklade. Rudarjeva družina hoče kruha.

Le za hip postanejo med delom, tedaj si odpočijejo prekuhanе mišice in potegnejo v hropeča pljuča svež zrak, ki ga potiskajo v rove kompresorji. To so posebne naprave. Zunaj na dnevu stoji orjaška črpalka, ki vleče v rov svež zrak in pomaga vzdržati tropu rudarjev, da ostanejo pri življenju in jih ne zaduši diha, ki ga piha vanje »bergmandeljc«...

Na vsakem koraku preži na rudarja nesreča. Po 100 in še več metrov pod zemljo dan za dnem! Zdaj razumemo vso resničnost starega, mnogokrat potrjenega reka: »Rudar nosi na sebi vedno mrtvaško srajco!«...

Fran Roš

Oče je dobil delo

Ilustriral M. Sedej



Imeli smo slabo zimo. Oče je bil brez dela. Mama je bila bolana. Velikokrat nismo imeli kruha.

Jedli smo žgance, fižol in suhe hruške. Moj mali bratec je jokalo: »Mama, kruha, lačen!« Bili smo žalostni.

Zdaj pa je drugače. Moj oče je dobil delo. Vessel je bil, ko nam je to



povedal. Tudi mama se je smejala. Otroci smo kar skakali po hiši.

Pri nas delajo novo cesto. Tudi moj oče dela tam. Zdaj zasluži denar. Nič več ne stradamo. Moj mali bratec ne joka več.

Tudi jaz bom delal, ko bom velik. Tudi jaz bom služil denar.



Podmornice

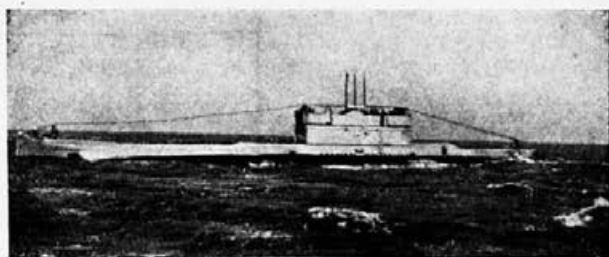
Dandanes, ko se podmornice tako lepo potapljaajo druga za drugo, vas bo morda zanimalo, kakšna je ta podvodna ladja, ta velikanska jeklena riba, ki je zmožna z enim samim sunkom (s torpedom) uničiti tudi največjo ladjo in jo potopiti.

Prav po domače si jo bomo ogledali.

Na sprednjem in zadnjem delu podmornice — mornarji bi rekli na pramcu in na krmi — je po ena luknja: vhod iz palube v notranjost podmornice. Prav tako lahko pridete v podmornico skozi luknjo, ki se nahaja v poveljniškem stolpu na sredini podmornice. Nad tem stolpom je majhna plošča — poveljniški most. Kadar vozi podmornica nadvodno, kakor se to pravi, stoje na poveljniškem mostu: oficir straže, krmilar, posmatrač in signalist.

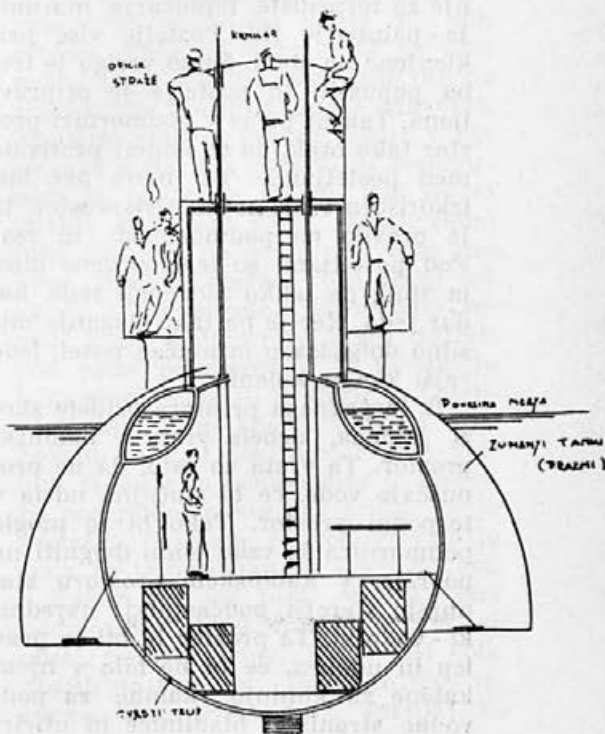
Poveljniški stolp je posebnost zase. Tako je velik, da bi 5 mož komaj stalo v njem, pa še ne prav prešerno. No, navadno stojita v podvodni vožnji v stolpu le poveljnik in pa krmilar. Tu se nahajata tudi dva periskopa. Aha, periskop! To je 8 do 12 m dolg daljnogled, ki pa v nadvodni vožnji ni potreben, zato se s pomočjo elektromotorja potegne v notranjost pomornice. Skozi periskop se gleda le pri podvodni vožnji. Tedaj se zopet potegne kvišku, da je oko podmornice tik nad gladino morja in da ima jasen pogled daleč naokoli. (Glej risbo str. 142.)

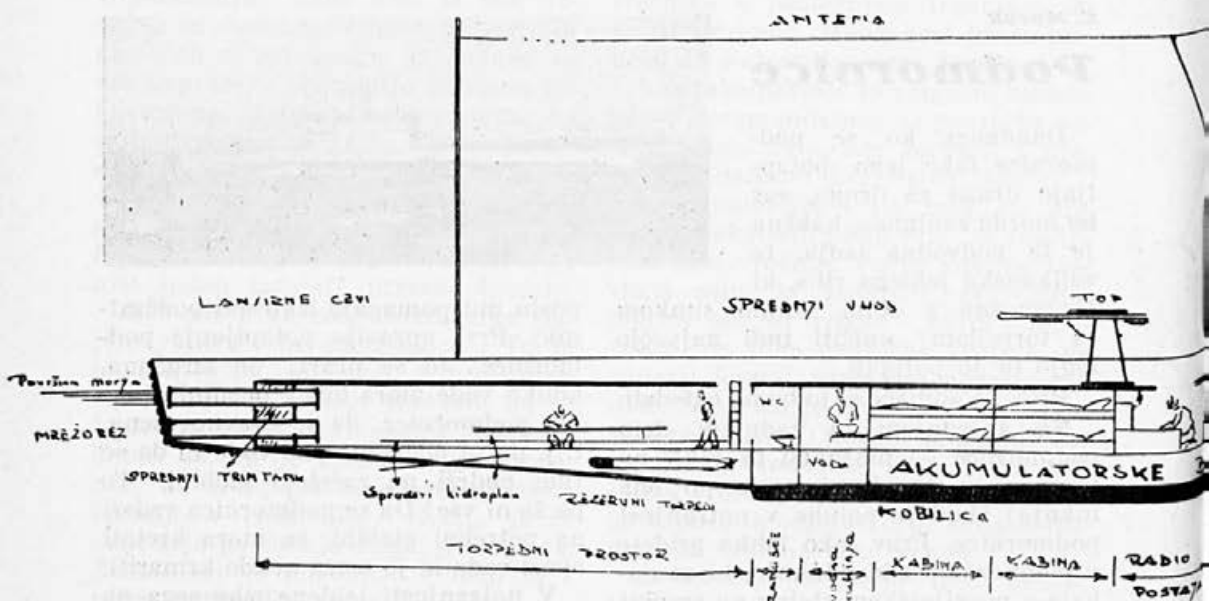
S poveljniškega mosta vodijo stopničke v centralo. V centrali je toliko strojev, instrumentov, aparatov, govorilnih in drugih cevi, električnih kontaktov, ventilov, kablov, zvoncev, siren, barometrov, brzinometrov in druge slične čarobne ropotije, da se navadnemu smrtniku že pri prvem pogledu zvrtil v glavi. Centrala, to je cesarstvo prvega oficirja. V njegovem



poslu mu pomagajo izkušeni podčastniki. Prvi upravlja potapljanje podmornice, to se pravi: on izračuna, koliko vode mora biti v poedinah tankih podmornice, da je uravnovešena, t. j. da se pogrezne pod vodo in da se tudi obdrži na zaželeni globini. To pa še ni vse! Da se podmornica vzdrži na potrebni globini, se mora kretati skozi vodo in jo mora nekdo krmariti.

V notranjosti jeklene ribe sega po sredi ozek hodnik od pramca pa skozi do krme. Sprednji del broda se imenuje torpedni prostor. Tu so lansirne cevi in torpedi. Mimogrede povedano: torpedo tehta 1600 kg, dolg je 7 m, njegov stroj ima 350 konjskih sil, hi-





trost pa mu je 70 km na uro, v glavi pa ima možgane v obliki 300 kg najhujšega eksploziva. Pa pustimo to! Torpedni prostor je obenem stanovanje za torpediste, topničarje, mornarje - palubarje itd. Postelje vise priklenjene na steni. Samo verigo je treba popustiti in postelja je pripravljena. Takrat pa je v podmornici prostor tako ozek, da se komaj prerivate med posteljami. Tu mora pač biti izkoriščen vsak najmanjši prostor, to je pravilo na podmornicah. In res! Pod posteljami so lepo zložene mize in stoli, da lahko mornarji sede, kadar jedo. Ker je pa tako zlaganje miz silno dolgočasen in mučen posel, jedo rajši kar na kolenih.

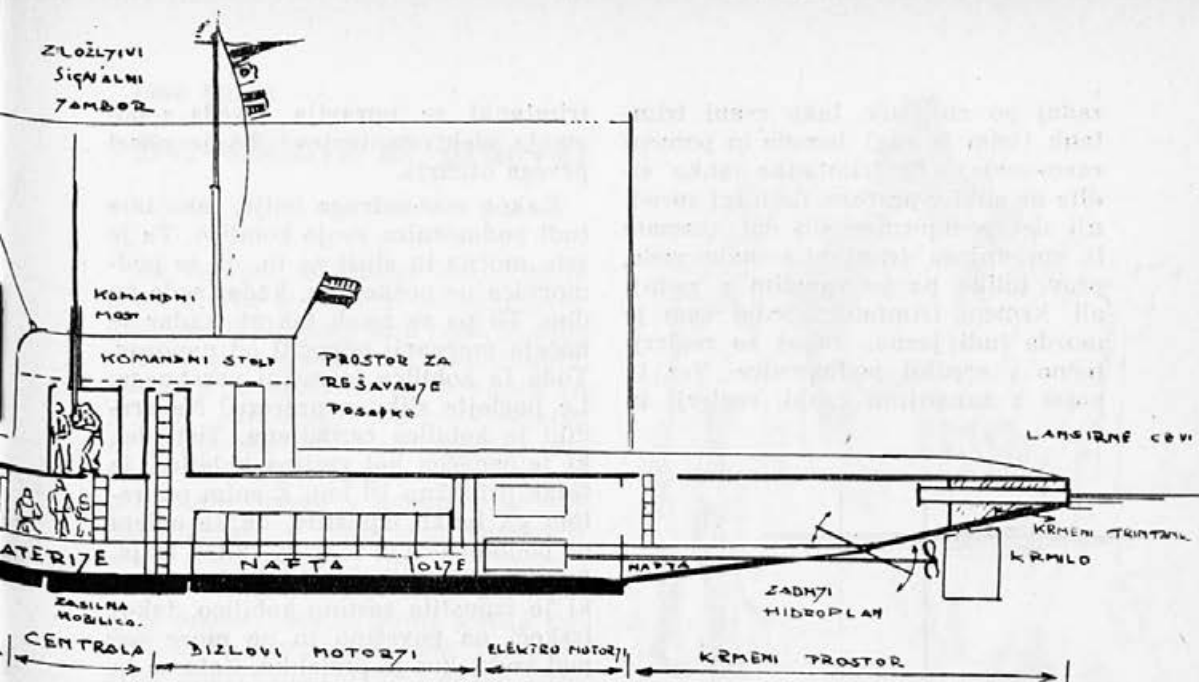
Iz torpednega prostora pridete skozi jeklena, debela vrata v kabinski prostor. Ta vrata so zato, da ne propuščajo vode, če bi slučajno udrla v torpedni prostor. Tako bi se mogla podmornica še vzlic temu dvigniti na površje. V kabinskem prostoru stanujejo starejši podčastniki: naredniki - vodniki. Ta prostor bi bil še prav lep in udoben, če bi ne bilo v njem kabine za kuhinjo, kabine za podvodno stranišče, hladilnice in oficir-

ske kabine za dva oficirja. Če pa mislite, da imata ta dva oficirja Bog ve kakšno udobnost, se silno motite! Evo je: dve postelji, široki po 60 cm, druga nad drugo, umivalnik, električna peč in majhna omarica. Vse skupaj bi človek lahko stlačil v večji kovčeg.

Iz kabinskega prostora pridete zopet skozi jeklena vrata v oficirsko jedilnico, ki je približno tako dolga in široka kakor navadna zofa. Mizica je seveda zlozljiva in iz obeh divanov se napravi postelja. Nasproti jedilnice je kabina za dva oficirja.

Če greste naprej, pridete iz jedilnice v ozek hodnik. Na levi je poveljnikova kabina, velika kakor onidve. Ker pa je na podmornici samo en komandant, ima ta kabina tudi samo eno posteljo. Nasproti te kabine je radio-kabina z oddajno in sprejemno postajo. Oddajna postaja je tako močna kot ljubljanska.

Iz centrale pridete v strojni prostor. Tu sta dva ogromna Dieslova motorja, na vsaki strani po eden, in imata po 1000 konskih sil. S temi motorji se vozi samo nadvodno, ker namreč potrebujejo za pogon mnogo zraka, ki ga pa na podvodni vožnji



v podmornici ni na pretek. Zato se pod vodo vozi z motorji, ki jim zrak ni potreben, to so elektromotorji. Elektromotorji pa dobe potreben tok iz akumulatorskih baterij. Če pomislite, da je avtomobilski akumulator težek 30 kg, v podmornici pa baterija 15 ton, potem si lahko predstavljate, kako veliki so podmorniški akumulatorji.

Elektromotorji so v tako zvanem motornem prostoru. Tu so tudi vse potrebne razvodne plošče in priprave za reguliranje brzine motorjev. Električarjem, to je onim mornarjem, ki vrše službo pri motorjih, pravijo na podmornicah tramvajarji.

Iz motornega prostora pridete v zadnji, krmeni prostor, ki pa je prav tak kakor spredaj torpedni prostor.

Vse to se prav lepo vidi na gornji sliki, to je na podolžnem prerezu.

Če ste vse to prečitali, pa vam še vedno ni jasno, kako podmornica tone. Poglejte sliki, ki predstavljata presek podmornice nad vodo in pod vodo. Prava podmornica je obdana s čvrstim trupom. Čvrsti trup je narisana z dvojnimi krogom. V tem prostoru so vsi potrebni stroji, tu žive

ljudje. Tu notri na noben način ne sme morska voda — sicer Bog pomagaj! — Na čvrsti trup pa so prikovani zunanji tanki. Ti tanki so vzdolž podmornice, od pramca pa do krme. S posebnimi ventili se odpre dno teh tankov. Voda pa vzlic temu ne vdre notri, ker ji tega ne pusti zrak. Ko pa skozi druge ventile, nazvane odušnike, izpustim zrak iz tankov, vdere v nje morska voda, jih napolni in podmornica se pogrezne, pa ne, kot ste vi mislili, čisto pod vodo, ampak samo tako globoko, da pride pod vodo paluba. Seveda morajo biti sedaj vsi vhodi v podmornico hermetično zaprti. Toda podmornica mora izginiti pod vodo popolnoma. Za to služijo tako zvani reglerji. Reglerji so posebni tanki, močni kot čvrsti trup. Prikovani so nad centralo. Počasi polnim reglerje in podmornica se pogreza pod vodo, kakor jaz želim. Če je pretežka, izsesam iz reglerjev malo vode, če je prelahka, jo zopet dodam.

Kakor sem že prej omenil, ima podmornica svoje muhe. Včasih se obesi, tako da sprednji del visi doli, včasih pa rine gor. Da se to lepo izravna, ima podmornica spredaj in

zadaj po en tank, tako zvani trim-tank (trim je angl. beseda in pomeni ravnovesje). Te trimtanke lahko vidite na sliki v prerezu. Če torej sprednji del podmornice sili dol, izsesam iz sprednjega trimtanka malo vode, prav toliko pa jo spustim v zadnji ali krmeni trimtank. Sedaj vam je morda tudi jasno, zakaj so reglerji točno v sredini podmornice. Ves ta posel z zunanjimi tanki, reglerji in

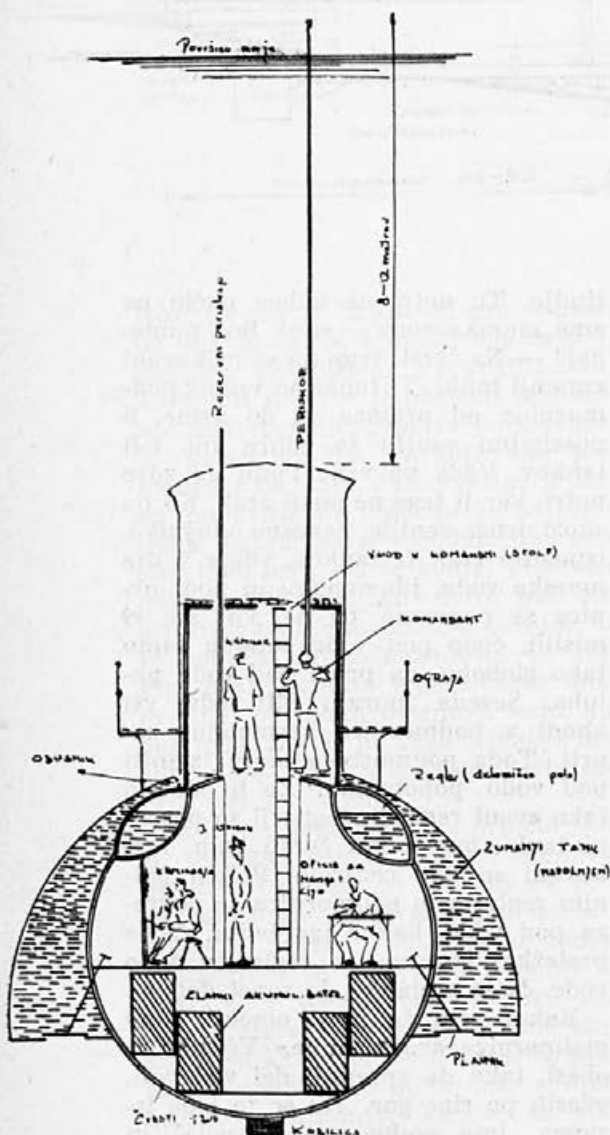
trimtanks se opravlja seveda s pomočjo elektromotorjev. To je posel prvega oficirja.

Kakor vsaka druga ladja, tako ima tudi podmornica svojo kobilico. Ta je zelo močna in služi za to, da se podmornica ne poškoduje, kadar sede na dno. To pa se zgodi takrat, kadar se hočejo mornarji odpočiti od naporov. Toda ta kobilica je nekaj posebnega. Le pogledjte sliko v prerezu! Na sredini je kobilica razdeljena. Tisti del, ki je označen kot zasilna kobilica, je težak približno 10 ton. Z enim pokretom ga lahko izpustite, da se odlepi od podmornice in ta je za 10 ton lažja. Izpušča se le iz centrale. Podmornica, ki je izpustila zasilno kobilico, takoj izskoči na površino in ne more več pod vodo, ker je prelahka. Zato se ta kobilica izpusti samo v skrajni sili.

Da se mornarji pri nadvodni vožnji lahko šetajo, je nad čvrstim trupom prikovana paluba. Kadar je podmornica pod vodo, se seveda prostor med palubo in trupom napolni z vodo. Zato se v tem prostoru shranjujejo lahko samo takšne stvari, ki jim morská voda ne škodi, n. pr.: krompir, solata, vrvi, čoln itd.

Pa še nekaj! Podmornice so dolge 50 do 100 m, težke pa do 3000 ton. To je pač odvisno od tipa podmornice. Precej zanimiva stvar, kajne! Iz gornjega opisa bi človek sodil, kako komplicirano je spraviti to jekleno ribo pod vodo. Temu pa ni tako. Z dobro izvežbano posadko se podmornica lahko pogrezne pod vodo v 30 do 40 sekundah. Tako hitro potapljanje se izvaja pa samo na manevrih in v vojnem času.

Za službo na podmornicah morajo biti posebno izvežbani pomorščaki. Izvežbajo se v podmorniških šolah, ki traja leto dni. Mornar, ki dovrši to šolo, vam z zvezanimi očmi in v popolni temi pokaže, kako je treba ravnati s poedinimi ventili, vijaki, vzvodi itd. Tak mornar pozna podmornico bolje kakor lastni žep, ki je po stari mornarski navadi vedno prazen.



Sv. Miklavž ni grdavš!

Ilustriral M. Pregel

Ko se bliža Miklavžev čas, drhtijo drobna srca v čudnem pričakovanju. Tako sladko grenko je v vseh. Povsod enako, pri mestnih in podeželskih. Drugače je samo to, da v mestu si-jajneje sprejmejo dobrega svetnika in jih bojša zato tudi bogateje obdari. V razsvetljenih dvoranh mu pripravijo nebesa s tronom, da sede nanj truden od dolge poti. Nabrati si mora novih moči za tihe, skrivnostne nočne obiske. In ko pride, je res lepo. Lepi angelci nosijo polne koške dobrot, ki so namenjene vam. Nazadnje pride angel - zapisnikar z veliko knjigo. Po vrsti je v njej napisano vse početje otrok čez leto in dan. Ko stopijo pred Miklavžev tron, jih svetnik opomni, da morajo biti pridnejši. Če tedaj le preveč drzno in trmasto molčijo, zarožljajo tam spodaj peklenščki, toda nazadnje se vse dobro izteče; nihče ne odide iz dvorane brez darila. Pri nas, na deželi, je pa malo drugače. Miklavža kar nič ne sprejemamo v razsvetljenih dvoranh, ampak gre dobri svetnik vidno ali pa tudi nevidno zvečer od hiše do hiše. Spremlja ga navadno le en angel, pač pa je v njegovem spremstvu dosti parkeljnov. Kar nenadoma zarožljajo ob hišnem oknu verige, da vsem sapa zastane. Tedaj hite moliti vse molitvice. Nato se pa dostikrat nenadoma odpro hišna vrata in v sobo se zakotati krljev in suhih hrušk, pa je Miklavževa obdaritev končana. Ali pa pridrve v hišo parkeljni in nato Miklavž z angelom. Parkeljni so črni, kosmati, iz ust jim bingljajo dolgi, rdeči jeziki. Miklavž je nekoliko drugače oblečen kot v mestih. Obleka mu je vse bolj preprosta, brada pa je čudovito slična preji s povesima iz kota pri peči. Angelova obleka je tudi popolnoma enaka birmanski obleki sosedove Lenčke. Bleščeče zvezde in



perutnic angel sploh nima, ravno tako tudi ne knjige. Miklavž na deželi na pamet pozna vse pregrehe vseh malih. Vsakega izpraša molitvice in ga dodobra pouči, da tako ne bo več šlo, kar potrdijo z vreščanjem in žvižganjem tudi prisotni peklenščki. Če pa je kljub temu kdo vendar še trmast in preveč neustrašen, ne odnese kar tako, ampak ga parkeljni nenadoma zgrabijo ter tak grešnik sam ne ve, kdaj se znajde zunaj globoko zarit z glavo v snegu. Za darilo ga potem čaka v hiši na mizi dolga leskova šiba ter pehar korenja in kavle. Pri vseh pa niti takega obdaranja ni.

Predlanskim sem imel nekega malčka v razredu. Bil je ubog zapuščenček, sin delavca izseljenca. Mati mu je že umrla, očeta pa so z nebogljnim otrokom poslali v domovino. Tedaj je oče taval Bog ve kje za delom, vračal se je le poredkoma, ves truden in zagrenjen. Nacek pa je ostal v skrbi pri stari, revni teti iz bajte prav na kraju vasi. Na dan pred Miklavževim godom je pri nas semenj, da si Miklavž more nakupiti darila za tiste, ki niso prerevni. V šoli so tedaj otroci razmišljeni, za nobeno rabo. Storil sem tedaj najbolje z odločitvijo, da smo se le pogovarjali o dogodkih tega večera, nato pa smo risali Miklavža in parkeljne ter angele, vsak po svoje. Nenadoma je vstal Nackov sosed in razburjen vzkliknil: »Joj, gospod, kaj je narisal Nacek!« Stopil sem do klopi in zapazil čudovito risbo: v sredi lista sam sveti Miklavž, a kakšen; škiljastih oči in iz ust dolg jezik, kot da bi bil parkelj. Spodaj pa okoren napis: »Sveti Miklavž je



grdavš«. Čudno se mi je zdelo to, pa sem ostal kar tiho, le končali smo z risanjem. Še malo smo se pregibali, nato smo pa pripravili zvezke in vsakdo naj bi kaj napisal o svetem Miklavžu. Brž je šlo od rok. Najbolj sem bil radoveden Nackovega spisa, ker sem v njem pričakoval razjasnitve njegove risbe. Nisem se zmotil. Nackov spis se je glasil:

Sveti Miklavž je grdavš. Lani sem mu tudi jaz pisal, naj mi prinese srajco, ker je moja vsa raztrgana. In naj mi prinese tudi bonbonov in jabolčk. Pa ni meni nič prinesel, sosedovemu Tončku pa še več kakor je prosil. Zato je sveti Miklavž grdavš.

Sklenil sem bolečino popraviti. Drugi dan je čakal Nacka v razredu, v njegovi klopi zavoje s srajco, sladkarijami, jabolki in sledečim pismom:

Dragi Nacek! Tvoje pismo sem dobil. Ker tako malo prosiš, ti kar precej ugodim. Tu imaš srajco, pa bonbone in jabolka. Ostani priden. Te pozdravlja:

sveti Miklavž.



Predstavljajte si začudenje Nackovo, ko je vse to videl. Niti njemu, niti drugim ni šlo v račun, kako se je moglo to zgoditi. Pa smo nazadnje vendar pogruntali, da se je lanska Miklavževa pošiljka za Nacka gotovo kje zamotala in je toliko časa rabila od nebes do Nacka, ki je tako droben fantiček. Ali pa so poslali pošiljko v tujo deželo, kjer je Nacek prej bil; že pri nebeški pošti niso vedeli za gotovo, da je odšel drugam.

Bolečine ni bilo več. Da je resnično popolnoma izginila iz mladega srca, priča glasni Nackov vzdih: »Aha, prav gotovo niso vedeli, kje sem.« Tudi drugi otroci so bili s tem zadovoljni in so vsi razigrani naložili Nacku gručo sladkarij in sadja. Po razredu pa je ves dan šel vzklík: sveti Miklavž ni grdavš!



Jan Plestenjak

Jesen

*Grem skozi gozd in povsod srečavam smrt.
Čez polja grem, vse mrtvo je, ko grob je vrt.
V vrhovih lip in brez se pesem ne glasi,
le jedek veter se brezbrizno mimo njih podi.*

*V mraz so stisnile se bele hiše,
vse tiše, tiše v daljo drevje sence riše
in skozi okna sonce nič več ne pogleda,
le molk prepleta pot soseda do soseda.*

*V planinah sneg zravnal je goličave,
pobelil struge, laze, jase in dobrave;
zvečer Koroška Neža¹ le čemerno se nasmeje
in že je ni, ko trenil bi, se potopi za meje.*

*Pri toplih greje deca se pečeh
in sanja o cvetočih, pomladanskih dneh.*

¹ Koroška Neža = večerna zarja nad Karavankami na koroški meji.

LUKEC IN SV. MIKLAVŽ



DAN PRED SV.  JE POKLICAL  DOMAČEGA
 SULTANA IN GA POBOŽAL PO  : „POSLUŠAJ,
 , POJDIVA V  PRESTRAŠIT  . JAZ
BOM  , TI PA  !“ IN SE JE  NAPRAVIL ZA
 TER POMAZAL  S ČRNIM  , DA JE BIL
ČRN KO  . KO JE  ZAŠLO IN SO SE PRIKAZALE
 , STA STOPILA IZ  IN JO MAHNILA V  .
KAR V PRVI  STA HOTELA PRESTRAŠITI  .
PRIŠLA STA DO  IN  JE S  POTRKAL PO  .
ALI, OJOJ,  SO SE ODPRLA IN IZ  JE STOPILO
ZARESNI  Z BELIMI  IN ČRNIMI
 . KO JE ZARESNI  ZAGLEDAL  ,

JE UKAZAL  : „VTAKNITE V  TEGA GO-

LJUFA.“  SO ZAROŽLJALI Z  IN ZGRABILI

. EDEN IZMED  PA JE  STLAČIL V .

LUKEC JE V  BRČAL Z  IN VPIL: „, REŠI

ME!“  JE ZALAJAL IN SE POGNAL V , DA JE

 NA TLA IN  IZPUSTIL.  SE JE ODPRLA IN

 JE SKOČIL NA  IN JO S  UBRAL PROTI

. TAM JE  OBJEL  IN SE ZAHVALIL:

„TI, , NISI BIL , AMPAK MOJ  VARUH.

ZATO TI , DA SE NE GREM  NIKOLI VEČ.





FRAN ROŠ OREH

(Po češki narodni)

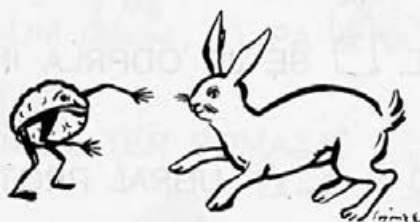
Ilustrira F. Sajovic

Nekoč sta živela dedek in babica. Babica je našla oreh. Hotela ga je shraniti za dedka, pa ga je položila na okno. Oreh pa si je rekel:

»Uidem v gozd!«

Skočil je z okna, bežal je in bežal, pa je srečal zajca. Zajec mu je dejal:

»Pojem te, pojem te!«



Oreh pa je povedal:

»Jaz sem mali oreh. Babica me je pobrala, na okno me je položila, jaz pa sem ji ušel. Tudi tebi uidem!« In oreh je pobegnil zajcu.

Bežal je in bežal, pa je srečal volka. Volk je zaklical:

»Pojem te, pojem te!«



Oreh pa je odgovoril:

»Jaz sem mali oreh. Babica me je pobrala, na okno me je položila, jaz pa sem ji ušel. Srečal me je zajec, hotel me je pojesti, pa sem mu jo pobrisal. Tudi tebi uidem!« In oreh je pobegnil volku.

Bežal je in bežal, pa je srečal medveda. Medved je zamrmral:

»Pojem te, pojem te!«



Oreh pa je odvrnil:

»Jaz sem mali oreh. Babica me je pobrala, na okno me je položila, jaz pa sem ji ušel. Srečal me je zajec, hotel me je pojesti, pa sem mu jo pobrisal. Srečal sem volka, hotel me je požreti, pa sem mu utekel. Tudi tebi uidem!« In oreh je pobegnil medvedu.

Bežal je in bežal, pa je srečal lisico. Lisica je rekla:

»Pojem te, pojem te!«



Oreh pa je povedal:

»Jaz sem mali oreh. Babica me je pobrala, na okno me je položila, jaz pa sem ji ušel. Srečal me je zajec, hotel me je pojesti, pa sem mu jo pobrisal. Srečal sem volka, hotel me je požreti, pa sem mu utekel. Srečal sem medveda, hotel me je pohrustati, pa sem mu odnesel pete. Tudi tebi uidem!«

Lisica pa je prijazno rekla:

»Ljubi oreh! Kako lepo znaš pripovedovati! Ves dan bi te z veseljem poslušala. Toda jaz sem gluha. Pridi vendar bliže, da te bolje slišim!«

Oreh se je zakotalil bliže, hotel ji je še enkrat od kraja pripovedovati svojo zgodbo. Lisica pa ga je zgrabila in zdrobila, nato pa je požrla njegovo sladko jedrce.



Junaki sinjih višav

Najnesrečnejši in najsrečnejši letalec



Med letalci vsega sveta so ljudje, ki jih spremlja sreča vsepovsod. Iz vsake nevarnosti se srečno izmotajo. So pa tudi letalci, ki jih povsod zasleduje nesreča in se morajo le svoji spretnosti in hladnokrvnosti zahvaliti, če pristanejo po vsakem poletu srečno na domačih tleh.



Kapetan Dragiša Simonić

Eden takih letalcev je kapetan Dragoslav Simonić. Njegovi tovariši so mu nadel priimek »najnesrečnejši in obenem najsrečnejši letalec«. Njegovi neverjetni doživljaji potrjujejo resničnost narodnega pregovora, da ni nesreče brez sreče. Nešteto nesreč je že doživel, a vsakokrat razmeroma srečno. Izbil si je že zobe, potolkel nos, a sicer je ostal vedno zdrav. Njegovi tovariši mu nagajajo, češ, da postaja po vsaki nezgodi lepši, čeravno si je že večkrat polomil nosne kosti in si izbil skoroda že vse zobe.

Simonić je vesel takih šal in se sam rad šali. Vedno je družaben in vesel. In tudi ko opisuje kako nesrečo, zveni šala in smeh iz njegovih besed.

Tako pripoveduje kapetan Simonić: »Naše življenje, življenje letalcev, je kakor igra na odru. To je igra v treh dejanjih.

V prvem dejanju se poženeš v zrak, letaš sem in tja in se znajdeš zdrav in čil spet na zemlji. Drugo dejanje je že bolj živo. V ozadju so planine ali gozd ali strmina ali polje. To ozadje je lahko v mejah naše Jugoslavije ali pa izven njenih meja. Kakršne so pač vremenske prilike. Hud vihar te lahko vrže preko mej. Samo dve osebi n-stopata v tem dejanju: pilot in letalo. Kregata se, eden hoče sem, drugi tja. Nazadnje se pobotata in gresta skupaj domov.

V tretjem dejanju je ozadje isto, le da se obema osebama pridruži še tretja oseba, avto rdečega križa...«

Tako govori kapetan Simonić, ki je na vse pripravljen vsak dan. Tudi na tretje dejanje svojega poklica. Kajti njega spremlja smola od vsega početka. Že na prvem svojem poletu je doživel nesrečo, ki se zdi neverjetna.

Neki pilot ga je posadil tistikrat na mesto izvidnika v svoje letalo in z njim odletel. Tak prvi let imenujejo letalci »let za uničenje strahu«. V zraku je šlo vse srečno. Ali ko je pilot obrnil letalo navzdol proti letališču, je močan veter zgrabil letalo od bočne strani. Pilot se tega ni nadejal — letalo je v hipu s krilom udarilo ob tla, se prevrnilo in se polomilo. Pilot je ostal nepoškodovan, Simonića pa so našli med razvalinami letala bledega obraza.

Kapetan Simonić takole opisuje ta svoj doživljaj:

»Lepo sva vzletela in še lepše letela po zraku. In jaz sem se začudeno izpraševal: Kje je neki strah, o katerem ljudje toliko govorijo? To je na-

ravnost nebeško tako letanje po zraku. — Bil sem še mlad — komaj 20 let mi je bilo — pa sem se odvezal. Domislil sem se bil slike, ko se plazi letalec po krilih med letom. Že sem hotel to poizkusiti, ko se začne pilot spuščati. Še par hipcev in že smo na tleh, razbiti in potolčeni. Izvlekli so me iz razvalin, me osnažili prahu in odpeljali v bolnico. Letalo so razstavili in strah spravili za druge čase. Popoldne so me obiskali tovariši, da mi sporoče, zakaj se mi je pripetila nesreča. Dejali so, da se je zato letalo prevrnilo, ker se mu nisem predstavil in ker me ni bilo strah in groza.

Simonića ta prva nezgoda ni oplasila, kmalu je dovršil pilotsko šolo.

»Tu smo kmalu uvideli, da ne zadostuje za letanje dobra volja, temveč da je potrebno letalcu še nekaj več. Spoznali smo, da je treba letalcu tudi neprestano misliti. In ko smo znali to, ko smo se znali odločiti tudi v hipu sekunde, so nam rekli, da smo zreli. Prišel je star general, nam pritrdil pilotski znak na prsa in dejal:

»Sinko, nosi ga in bodi ponosen nanj!«

To je bil ves govor starega generala. Radi smo ga imeli in on nas. Potem smo odšli vsak na svoje letališče.

Simonić se zamisli. Najbrž se spomni raznih nezgod prvih let, ki jih je vse srečno preстал. Gotovo se mu vrača v spomin čuden slučaj iz prve dobe službe.

Dvoje letal je moralo odleteti iz Skoplja v Novi Sad. Na prvem je letel vodja oddelka z enim izvidnikom, drugo letalo pa je vodil Simonić brez izvidnika. Ker vreme ni bilo ugodno, je vodja ukazal Simoniću, naj se med poletom ne oddaljuje preveč od prvega letala. Vreme se je poslabšalo, pa sta se letali dvignili nad oblake. Nadejali so se, da bodo nad Sremom ali nad Bačko našli kako odprtino v oblakih, ki bi jim omogočila pristanek. Ko so po času presodili, da morajo biti nekje nad Obrenovcem, so sklenili, da se spuste skozi oblake navzdol. Ali nikjer ni bilo med oblaki

najmanjše odprtine. V iskanju mesta, kjer bi se spustili navzdol, so izgubili orientacijo. Niso več vedeli, kje se približno nahajajo. Nazadnje je še vodji zmanjkal bencin in njegov motor je utihnil. Kakor je predpisano, morajo letalci v takem primeru skočiti s padalom iz letala. To sta vodja in njegov spremljevalec tudi storila. Simonić je ostal sam nad oblaki. Ko je še njemu zmanjkalo bencina, je še on skočil iz letala in s padalom pristal — v narasli Drini — a z neverjetno srečo: pristal je na malem, edinem otočku divje reke! »Ni bilo prijetno!« opisuje Simonić ta let. »Snežilo je in oblaki gosti in temni. Šele v višini 4500 m smo zagledali nebo. Mraz nas je objel. Letal sem tik za letalom vodje. Oblaki nas zajamejo. Pazil sem, da ne udarim ob letalo svojega vodje. Če ne najdemo luknje v oblakih, nam bodo skopali tovariši luknjo v zemlji! Zopet sem ob letalu vodje. Prehitim ga. Kaj je to? Njegov propeler stoji! Ozrem se in vidim: Vodja in njegov spremljevalec skočita iz letala. Letam sam in iščem izhod skozi oblake. Nenadoma se ustavi tudi moj motor. Poženem se navzdol. Visokomer kaže: 3000 m, 1000 m, 500 m. Še sem v oblakih! Gosti so in črni! Odvežem se, ustanem. Z glavo navzdol odskočim. Močan sunek me strese — padalo se je odprlo. Prijetno se gugam — pa udarim ob zemljo, ki je nisem videl. Parkrat se zakotalim po tleh in že stojim na nogah. Iztegnem roke, noge, premaknem glavo — vse je še celo. To pomeni, da sem živ. Zdaj moram ugotoviti, kje sem. Obdajata me megla in sneg. Mraz pritiska. Slišim šumenje vode. Stopim par korakov vstran — deroča reka! Katera? Domislil sem, da ne smem mirno stati — preveč pritiska mraz! Zdaj že več razumem. V tej smeri je reka — pojdimo v nasprotno smer, da dospem do kake vasi. Ali kaj je to? Tudi tam je voda! Spredaj voda, zadaj voda. In končno spoznam, da me je padalo poslalo na pust otoček sredi reke. Začel sem klicati. Moje klice je zaslišal neki

čolnar. Pa se je tako prestrašil, da je zbežal v vas pravit ljudem, da straši sredi Drine. Nihče se ni upal k Drini. Zažgal bi kres, če bi imel žveplenke. Končno sem se zavil v padalo, skakal okoli, kakor da plešem indijanski ples, si drgnil ušesa, da mi ne zmrznejo, in čakal zore. Zgodaj zjutraj zaslišim glas:

»E-e-ej! Ali je kdo živ tam na vodi?«

»E-e-ej!« odgovorim. »Živ sem!«

»Bog te dal — kdo pa si?«

»Oficir!«

»Pa kaj iščeš tam?«

»Bogme, kako naj to vem? Pridite sem, če morete!«

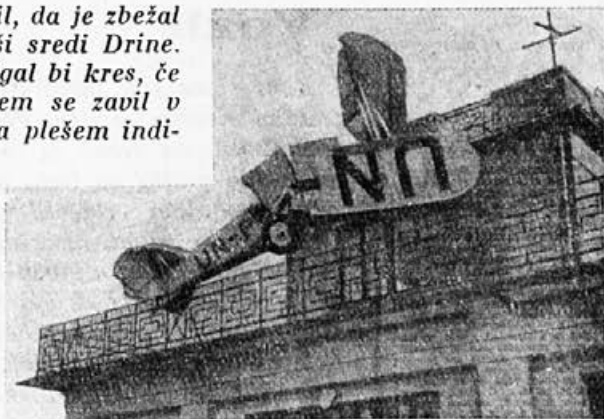
»Že gremo!«

Še celo uro je trajalo, preden so dospeli na otok preko deroče reke Drine. Ali ko so me zagledali, so zbežali po otočku. Zavil v padobran, v katero se je zaganjal veter, pač nisem bil podoben človeku.

»Stojte, bratje!« sem vpil. »Živ sem, človek sem!«

Pol ure je trajalo, preden sem jim dopovedal, kdo sem in kaj se mi je pripetilo.

Zjutraj sem izvedel, da sta se tudi vodja in njegov spremljevalec rešila.



Kmalu po tem dogodku je Simonič dovršil šolo za pilote-lovce. V to dobo spada eden njegovih doživljajev, o katerem so še dolgo časa govorili.

»Tedaj so mi veleli, naj preizkusim neko letalo najnovejšega tipa«, pripoveduje kapetan. »No, letel sem z novim letalom trikrat. Prvič in drugič sem srečno pristal na zemlji, tretjič pa v neki zgradbi. Zavedel sem se šele drugi dan v bolnici — z nekoliko preklano glavo in brez zob. Tovarna je nato izdelala mnogo boljše letalo, a jaz sem dobil lepše nove zobe.«

Tako govori junak, kapetan Simonič. Vedro in brez strahu je že večkrat gledal smrti v obraz. Morda mu je zato že tolikrat prizanesla.

Rudolf Mohar

Umirajoča starka

Ob robu tam gozdnem je koča razbita.
V njej stara ženica leži.
Vsa sključena, zgarana, ubita
umira v samoti proč od ljudi.

Nekoč je v tej koči bila doma sreča.
V vojni omahnil ji mož je še mlad.
Sina izpridila glad sta in ječa,
da zdaj se potepa v tujini brez nad.

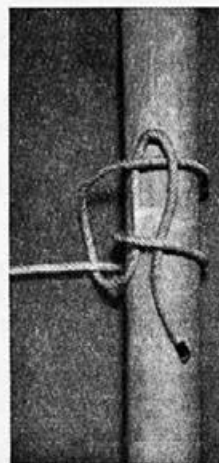
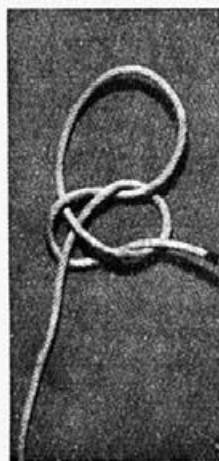
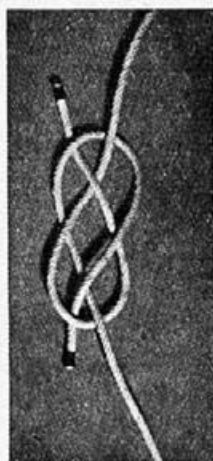
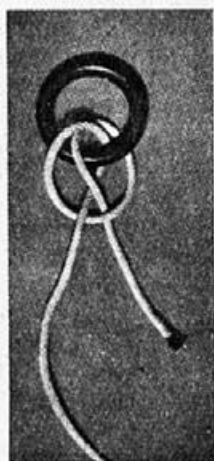
Vsi davni spomini skoz dušo ji gredo.
Obup se polasča je, strašen ko piš.
O, da bi ji dal kdo tolažilno besedo,
da svečo prižgal bi, da dal bi ji križ! —

Vozli



Kdor si ne zna zavozlati trakove za čevlje, temu se trakovi vlečejo po tleh. Perica, ki ne zna pravilno zavozlati vrv na drevo za sušenje perila, ima nepravilike: ali najde perilo na tleh, ali pa izgubi mnogo časa z razvozlanjem vrvi, ki jo je prenerodno zavozlala. Kmetu uide živina, če je ni dobro privezal na deblo ali plot. Dobro zavozlati vrv na kak predmet, ali zvezati dvoje koncev vrvi drugo k drugi, ni tako lahko. To znajo najbolje mornarji. Že otroci mornarjev se vadijo delati dobre vozle. V zimskem času si s tem preganjajo čas in tekmujejo med seboj, kdo zna več in težjih vozlov.

Tu prinašamo slike nekaterih dobrih vozlov, ki jih človek večkrat v življenju potrebuje. Naučite se jih!



»Daj nam danes naš vsakdanji kruh«

V DVORANI PRVIN

Dvorana, v katero sva vstopila, ni zaostajala za prejšnjo. Tudi tu so bile mize z različnimi tehničnimi in posodami. Omara pa je bila v dvorani ena sama. Na njej sem prebral napis:

Prvine ali elementi

Stopil sem bliže, da si jo ogledam. V omari je stalo vse polno steklenic, večjih in manjših. V steklenicah pa so bile ali trdne snovi ali tekočine, za nekatere posode pa se mi je zdelo, da so prazne. Vsaka steklenica je nosila listek z napisom. Prebral sem jih nekaj.

Na prvi polici je stala velika posoda, ki se mi je zdela prazna. Na njej je bil listek z napisom VODIK. Pod to besedo je bila velika črka H, zraven pa številka 1.

Ko sem prebiral napise na ostalih posodah, sem opazil, da so nekatera imena dvakrat rdeče podčrtana. Prebral sem jih. VODIK - H, KISIK - O, OGLJIK - C, DUŠIK - N, FOSFOR - P, KALIJ - K, KALCIJ - Ca in ŽELEZO - FE. Od vseh naštetih imen mi je bilo znano le zadnje, železo. Enkrat podčrtana je bila dolga vrsta imen, med njimi žveplo, silicij, magnezij, baker, bor in še nekatera. Kadar koli sem prebral znano besedo, sem se razveselil. Med drugimi so bila taka imena: aluminij, baker, srebro. Doli na predzadnji polici pa sem našel steklenico z napisom ZLATO. Torej vendar zlato, sem pomislil in pogledal učenjaka, ki me je mirno opazoval. V steklenici je bil zlat prah, o katerem sem čital v knjigah.

Ugibal sem, kaj naj pomenijo te steklenice, kaj imena, znaki in številke. Učenjak mi je razjasnil:

»V omari, ki jo vidiš pred seboj, so razvrščene vse tvarine, iz katerih je sestavljen svet.«

Kar zini sem od začudenja. Pogledal sem učenjaka in pogumno vprašal:

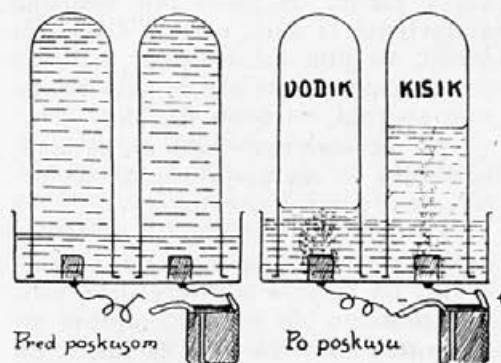
»Pravite, da so v tej omari vse snovi, iz katerih je sestavljen svet. Prav ves svet?! Kje pa je, prosim vas, voda, ki tvori, kakor so nas v šoli učili, štiri petine zemeljske skorje? Kje pa je zrak, ki nas obdaja, kje je kamenje, ki sva ga videla, kje je glina, kje humus? Kje je dalje meso, kje dlaka, rogovi, parklji, nohti, jajca, moka, kruh in mleko; kje je obleka, kje je les, kje rastline, žita, sadje?! Kje ostalo, kar vsak dan srečamo...«

»Stoj!« me je prekinil učenjak. »Vprašal si, kje je voda, ki zaliva štiri petine zemeljske površine? Malo potrpi!«

Razkrojitev vode

Učenjak je stopil k vratom in ukazal, naj mu prinesejo vode. Sluga je prinesel kozarec čiste vode. Učenjak pa je poiskal na mizi stekleno posodo, ki je imela v dno vtaljena dva kosa platine, silno drage in redke kovine. V posodo je nalil vode. Zatem je vzel učenjak še dve manjši posodi, ju napolnil z vodo in polni vode poveznil v prvo posodo tako, da je bila nad vsak kos platine poveznjena ena posodica. V vodo je kanil nato nekaj kapljic žveplene kisline, potem pa je vzel baterijo za žepne svetilke in jo je spojil z obema kosoma platine.

V tistem hipu sem opazil, da so se na platini pojavili drobni mehurčki.



Elektrika razkroji vodo v vodik in kisik

Mehurčki so se dvigali in izpodirali vodo iz poveznjenih posodic. V poveznjenih posodicah je bilo vedno manj vode in vedno več plina. Opazil sem, da se plin v levi posodici razvija dvakrat tako hitro kakor v desni. Učenjak je tolmačil:

»Elektrika iz baterije razkraja vodo v dva plina, ki se nabirata v posodicah. Če bi imela več časa, bi lahko vso vodo razkrojila v dva plina. Že iz dosedanjega poteka poskusa pa sva spoznala, da je voda telo, ki ga moremo razstaviti v dva plina. Pravimo, da je voda *spojina* dveh plinov. Ker pa mora vsaka stvar imeti svoje ime, smo tudi plina, ki nastaneta iz vode, krstili. Onega v levi posodi smo krstili z imenom VODIK, njegovega brata v desni posodi pa z imenom KISIČ. Če ves poskus opišemo na kratko, lahko rečemo



Brž sem stopil k omari, da pogledam, če se tam nahajata omenjena dva plina. Prav kmalu sem ju našel. Na prvi polici je stala steklenica z vodikom. Sedaj sem šele spoznal, da sem se prej varal, ko sem mislil, da je steklenica prazna. Ni bila prazna. V njej je bil vodik, ki pa je brezbarven plin. Na drugi polici, nekoliko bolj na desno pa sem našel steklenico z napisom KISIČ. Tudi za njo bi bil prej rekel, da je prazna.

Iz poskusa sem spoznal, da je voda spojina vodika in kisika. Ni pa mi šlo v račun, da more biti tekočina sestavljena iz dveh plinov. Človek bi mislil, da plin ostane plin, tekočina pa tekočina. Že pri prvem poskusu pa sem spoznal, da temu ni tako.

»Ali moremo tudi vodik ali pa kisik razkrojiti še na daljnje sestavne dele?« sem vprašal učenjaka.

»Do danes se nam ni posrečilo, da bi vodik ali pa kisik razstavili ali razkrojili na daljnje sestavne dele, radi tega pravimo, da je vodik *prvina* ali *element*. Isto velja tudi za kisik. Za vodo pa, ki je sestavljena iz prvin,

pravimo, da je spojina. Spojina prvin je tudi kamenje, ki si ga omenil, in pesek in glina. Spojine so nohti, lasje in meso; dalje jajca, kruh, moka in les; žita, plodovi in skoraj vse tvari, ki nas obdajajo. Vse te spojine pa smo v tej hiši razkrojili na prvotne sestavne dele, na prvine ali elemente, ki jih vidiš v tej omari. Kakor vidiš, je prvin razmeroma malo. Če bi našli vse, bi jih bilo 92. Vseh pa še ne poznamo, poznamo pa že vnaprej njih svojstva, pa smo jim v omari že pripravili prostor.«

Imena, ki sem jih čital na posodah, so torej imena prvin, to je tistih snovi, ki jih ne moremo več razkrojiti. To mi je bilo sedaj jasno. Nisem pa vedel, kaj pomenijo znaki pri posameznih imenih. Ker sem opazil, da je učenjaku všeč, če sem radoveden, sem vprašal:

»Zakaj pa je poleg imena VODIKA črka H, poleg KISIČA pa črka O?«

»Ti veš, da slovenski jezik ni edini na svetu in ga ne razumejo vsi. Mi pa tudi ne razumemo vseh jezikov, ki jih govore po svetu. Da pa bi lahko vsaj v zadevi prvin drug drugega razumeli, smo se zmenili, da bo vsaka prvina dobila mednarodno ime, ki ga bodo razumeli vsi. Poglejva to na nekem primeru. Eni od prvin pravimo mi Slovenci DUŠIK. Srbi ji pravijo AZOT, Nemci pa STICKSTOFF. Ker drug drugega ne razumemo, smo dali tej prvini še eno mednarodno ime in sicer Nitrogenium. Ker pa je ime dolgo, si zapomnimo samo prvo črko »N«. Po vsem svetu pomeni »N« DUŠIK, prav tako pomeni H (Hidrogenium) VODIK, O (Oksigenium) KISIČ itd.«

Nov svet se je odprl pred menoj. Toliko vprašanj se je pojavilo v moji glavi, da nisem vedel, katerega bi prej načel.

Opazoval sem prva dva znanca med prvinami, kisik in vodik. Steklenici sta bili enaki, plina na oko tudi.

»Kaj pa, če bi se listka zgubila? Kako bi vedeli, v kateri steklenici je kisik in v kateri vodik?«

»Če bi se to zgodilo, bi moral posamezni plin določiti s poskusom.«

Čim je učenjak omenil poskus, mi je srce zaigralo. Poskuse sem rad gledal že v šoli, le da smo jih redkokdaj delali, pa še takrat se ni smel nihče ničesar dotakniti. Tu pa sem lahko poskušal tudi sam.

Poskusi z vodikom

Učenjak je snel posodo z vodikom. Previdno jo je odmašil, nato pa urno zamašil z zamaškom, ki je imel dve luknjici. Skozi eno je bil vtaknjen steklen lijak, skozi drugo pa upognjena steklena cevka.



Če odpremo pipico pod lijakom, bo voda tekla v steklenico in iz nje iztisnila vodik

V lijak je nalil vode. Ko je odprl pipico na lijaku, je voda tekla v posodo in iztiskala vodik, ki je uhaljal po cevki.

Vodik, ki je uhaljal, sem poduhal in se prepričal, da ni ma duha.

Učenjak je prižgal vodik, ki je uhaljal. Vodik gori z mehim plamenom, plamen pa je jako vroč.

Zanimiv je bil naslednji poskus. Balonček, kakršne sem

videl na sejmi, je učenjak napolnil z vodikom. Ko je bil poln, ga je zavezal, nato pa sva šla na prosto. Ko je zunaj balonček spustil, se je pričel



Balonček, napolnjen z vodikom, se hitro dviga

naglo dvigati. Vodik je lažji od zraka (približno štirinajstkrat).

»Je na zemlji mnogo vodika?«

»Čistega vodika na zemlji ni. Mnogo pa je spojin, v katerih se nahaja. Eno od teh spojin sva že spoznala. To je voda. Vodik se nahaja tudi v kislinah. Iz kisline ga moreš sam dobiti. V razredčeno žvepleno kislino (z žvepleno kislino postopaj oprežno!) vrzi koščke cinka. Takoj bo pričelo šumeti. Plin, ki uha, je vodik.

Vodik se nahaja dalje v skrobu, v sladkorju, v masti, v beljaku itd., itd. Vodik se nahaja v rastlini, pa je radi tega važna rastlinska hrana.

Dasiravno je število spojin, ki vsebujejo vodik, veliko, je vodika na zemlji razmeroma malo. V vsej človeku dostopni zemeljski skorji ga je le 0,97 %, torej niti ena popolna stotina.

Poskusi s kisikom

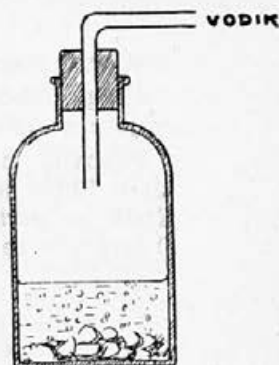
Mnogo bolj zanimivi so bili poskusi s kisikom. Iz steklenice ga je učenjak dobil na sličen način kot vodik. Takoj v začetku sem se prepričal, da je tudi kisik brezbarven plin, brez duha.

Napolnila sva s kisikom balonček, ki pa je pričel padati, ko sva ga izpustila. Kisik je težji od zraka.

»Ali kisik gori?«

»Prepričajva se!«

Kozarec sva napolnila s kisikom. Kar vlila sva ga vanj, kot bi vlila vodo. Učenjak je prižgal trsko. Ko je dobro zagorela, jo je ugasnil in žerjavico, ki je ostala, nekoliko razpihal. Žerjavico je vtaknil v kisik. Krasno je zagorelo.



Če na koščke cinka nalfjemo razredčene žveplene kisline, se razvija vodik

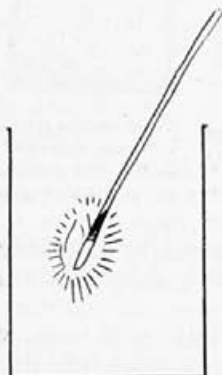


Tudi kisik je brezbarven plin

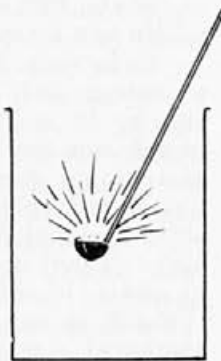
»Gori!« sem vzkliknil navdušen.

»Poglej dobro, da li gori plin ali oglje!« se je učenjak nasmehnil.

Ponovno je vtaknil žareče oglje v kisik. Zopet je zažarelo. Spoznal sem: *Kisik ne gori, le pospešuje gorenje.* O tem sva se kmalu prepričala.



Oglje gori v kisiku
s plamenom



Žveplo gori v kisiku
z modrim plamenom

Posodo sva ponovno napolnila s kisikom. V železni žlici sva zažgala žveplo. Gorelo je z modrim plamenom. Plamen je bil komaj viden. Ko pa sem žveplo vtaknil v kisik, je zagorelo s krasnim modrim plamenom. Ko je plamen jenjal, sem vtaknil niže, pa je zopet zagorelo. Ko je zmanjkalo kisika, je svetli plamen jenjal. *Pri gorenju se kisik porabi.*

Učenjak je prinesel iz omare prvin fosfor. Nekaj fosfora sva dala v žličico in ga prižgala. Zagorel je. Ko pa sva gorečega vtaknila v posodo s kisikom, je zažarel kakor sonce. Pri tem se je tvoril bel dim. S svetlim plamenom pa je gorel fosfor le



Tudi železo gori
v kisiku

toliko časa, dokler je bilo v posodi še kaj kisika.

Od vseh poskusov pa je bil najbolj zanimiv poskus z železom. Učenjak je na železno žico pritrdil košček drevesne gobe. To gobo je prižgal, da je začela tleti. Tlečo je vtak-

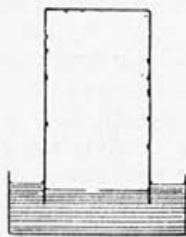
nil v posodo s kisikom. Goba se je vnela s svetlim plamenom. To pa ni bilo vse. Plamen je bil očitno vroč. Opazil sem namreč, da je žica, na kateri je visela goba, zažarela. Še bolj pa sem bil presenečen, ko je železna žica pričela goreti. Talila se je, od nje pa so švigale svetle iskre, kakor od božičnih svečic. *Železo v kisiku gori!* Po poskusu sem pregledoval kozarec, v katerem je bil kisik, pa sem na dnu našel rdeče kroglice. Učenjak mi je pojasnil, da je to rja. Rja nastane, kadar se železo spaja s kisikom. Ni pa treba, da se pri tem vedno pojavlja plamen. Iz poskusa sem se naučil, da je rja spojina železa in kisika.

Še na neki enostaven poskus me je opozoril učenjak. Napravil sem ga. V navaden kozarec za vodo sem vsul nekaj železnih opilkov, prej pa sem kozarec zmočil, da se je nekaj opilkov prijelo stekla. Ta kozarec sem nato poveznil v skledo, v kateri je bila voda. Zapomnil sem si, do katere višine sega voda v kozarec. Po nekaj urah sem opazil, da je voda v kozarcu stopila višje. Železni opilki pa so se spremenili v rjo. Železo je porabilo iz zraka kisik, za toliko pa je voda stopila v kozarec. Poskus sem sklenil doma ponoviti.

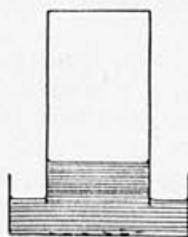
»Poskuse s kisikom bi lahko nadaljevala. Poskusila bi lahko vse prvine, če se spajajo s kisikom. Našla bi, da se kisik rad spaja z vsemi, izvzete so le žlahtne kovine in žlahtni plini.«

»Ali se spaja z vodikom?«

Zdelo se mi je, da je učenjak na moje vprašanje kar čakal. Dal je prnesti vodika in kisika. Vzel je nato



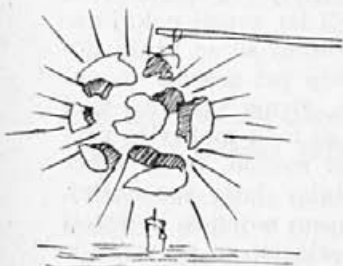
Pred poskusom



Po poskusu

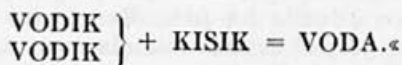
Kisik, ki je v poveznjenem kozarcu, se spaja
z železom (opilki) v rjo

balonček, kakršne sva uporabljala že prej, in je v njega najprej dal dva litra vodika, nato pa še en liter kisika. Balonček je zatem privezal na palico in ga približal goreči sveči. Počilo je tako strašno, kot bi izstrelil največji možnar. Če okna ne bi bila odprta, bi stekla gotovo popokala. Učenjak pa je rekel:



Balonček, napolnjen s pokalnim plinom, močno poži, če ga prižgemo

»Zmes kisika in vodika se imenuje pokalni plin. To še ni spojina. Če pa pokalni plin zažgemo, zmes eksplodira, pri tem se kisik in vodik spojita v vodo. Iz dveh litrov vodika in enega litra kisika nastanejo najprej dva litra vodne pare, ko pa se ta ohladi, nastane nekaj vode. Če bi to vodo razkrojila, bi dobila zopet dva litra vodika in en liter kisika.



»Je v naravi mnogo kisika?«

»Kisik najdemo v naravi v čistem stanju. O tem se bova prepričala v dvorani zraka. Mnogo več pa se ga nahaja v spojinah, ki jih je toliko, da jih ne moreva naštet. Ena od teh spojin je voda, druga, ki sva jo tudi spoznala, je rja. Kisik pa se nahaja tudi v masti, v olju, v semenu rastlin, v vseh ostalih delih rastline. Za življenje rastline, človeka in živali je kisik neobhodno potreben. Kisik je druga važna rastlinska hrana. Če bi vso zemeljsko skorjo, ki je človeku dostopna, razkrojili v prvine, bi našli, da je polovica vsega sam kisik.«

Stopil sem ponovno k omari prvin. Ponovno so mi padli v oči oni napisi, ki so bili dvakrat podčrtani. Vprašal sem učenjaka, kaj naj to pomeni.

»V tej hiši se največ ukvarjamo s prvinami, ki so važne za rast rastlin — pa seve tudi za življenje živali in človeka. Saj je vsakemu znano, da je pač rastlina tista, ki hrani tako žival kakor človeka. Rastlina pa dobiva potrebno hrano iz zemlje. Če pa hočemo vedeti, kakšno hrano rastlina potrebuje, moramo najprej dognati, iz katerih prvin je sestavljena. Dognali smo, da so za rast rastline najvažnejše one prvine, ki smo jih dvakrat podčrtali. Važne so tudi one, ki so enkrat podčrtane.

Če zahtevam od tebe, da mi iz desnega žepa daš 1000 din, pa mi hočeš ugoditi, moraš teh tisoč dinarjev najprej imeti v žepu. Slično je tudi pri rastlini. Če zahtevamo, da nam na neki njivi na primer zraste 1000 kg pšenice, moramo skrbeti, da bo v zemlji, na kateri raste pšenica, najmanj za 1000 kg onih prvin, ki jih rastlina potrebuje. Te prvine pa so tiste, ki smo jih dvakrat podčrtali. Dvakrat pa smo jih podčrtali radi tega, ker je med njimi mnogo takih, ki jih v zemlji ni vedno v zadostni množini, zato jih moramo dodajati v obliki gnoja.«

Počasi se mi je začelo svitati. Ves svet je sestavljen iz prvin. Te prvine pa so redkokdaj čiste, največkrat so spojene z drugimi prvinami v spojine. Taka spojina je voda, taka spojina je, kakor je učenjak povedal, tudi naša rodovitna zemlja, taka spojina je rastlina, le s-to razliko, da je v rastlini še življenje, ki ga v mrtvi prirodi ni.

Učenjak je pospravil posode, ki sva jih potrebovala pri poskusih, in mi velel, naj iz omare prvin prinesem še katero posodo, ki ima dvakrat podčrtan napis.

Gledal sem nekaj časa in ugibal, katero naj vzamem. Tam na drugi polici, levo od kisika, sem našel steklenico, v kateri je bila črna, sajam podobna snov. To steklenico sem vzel. Na steklenici je bil dvakrat podčrtan napis OGLJIK - C (Carbonium = Karbonium).

(Se nadaljuje.)

»Marijo smo nosili«

Sveta noč, tolikrat opevana, mnogokrat ponavljana, a vendar vedno nova, vedno zaželeno in polna najblažjih, nepopisnih in nedopovedljivih čutov, bodi pozdravljena!

Na vse, kar smo doživeli v življenju lepega, se radi spominjamo.

Jaz se najrajši spominjam običajev iz svojih detinskih let. In danes, tik pred božičem, mi stopa pred oči, kako smo »Marijo nosili«. Žal, je ta običaj tudi v moji vasi zamrl popolnoma.

»Marijo nositi« je bila nekaka pobožna devetdnevnik, ki se je pričela 1. decembra in se je končala potem dan pred božičem. V hiši, kjer se je pričela pobožnost, se je zbralo zvečer več sosedov, med njimi pretežna večina žensk in otrok. Hišna gospodinja

je dala na razpolago kak Marijin kip, ga zavila v bel prt in ga naravnala v naročje kakor malega otroka. Nato so se vsi navzoči, z gospodinjo na čelu, podali med glasno molitvijo in kakor v procesiji do sosednje hiše, kjer je prinešeni Marijin kip prevzela že druga gospodinja, ga odvila in postavila na častno mesto. Udeleženci so zdaj prenehali z molitvijo, posedli krog mize in okoli peči ter zapeli nekaj nabožnih pesmi. Potem so se vrnili domov in pustili kip pri sosedu do naslednjega večera. Drugi večer so spet prišli po kip in ga med molitvijo prenesli do tretjega sosesa, tretji večer do četrtega in tako dalje vse dotlej, da so obhodili osem sosedov, in deveti dan, tik pred božičem, so se vrnili v hišo, kjer so s pobožnostjo pričeli. Tedaj so za sklep namesto Marijine, zapeli kako staro božično pesem.

Posebno dobro se spominjam na tisto leto, ko se je ta pobožnost začela in končala v moji rodni hiši.

Bil je večer in hiša že polna sosedov. Moja starejša sestra — naj počiva v miru — je vzela iz omare kip »Lurške Matere božje«, zavila ga v snežno bel, prozoren prt in ga spoštljivo stisnila na prsi. Ker je bil kip naš, je pač sestro doletela čast, da je ona nosila Marijo.

Zdaj se je oglasila stara Matajka, ki je bila nekaka vodilna oseba vsega spreveda. Rekla je svečano:

»Dobro poslušajte in zapomnite si, katere hiše obiščemo letos! Nocoj pojdemo k Porenti, jutri h Kapošu, nadalje k Štruklju, Jakelčku, Žnidarčku, Bolku, Erženu, Tomažku in potem nazaj h Krovcu.«

Navzoči so molče prikimali. Sprevod se je pričel, Matajka je molila naprej, vsi drugi pa odgovarjali.

Jaz pa — morda sem štela tedaj kakih pet ali šest let — videč, da se vse odpravlja iz hiše, urno skočim v čevlje starejšega brata in pohitim za njimi. Pa sem imela že smolo, kajti obutev je bila le prevelika in sredi snežene steze sem že izgubila desni čevljev. Seveda ni bilo časa obuvati se



Mile Klopčič: »Jaslice«

na novo, nego čevelj poberem in pričapljam na pol bosa za drugimi k sosedu. Tam me je pa zapazila sestra in na mojo veliko žalost nisem smela odselej kar nič več v procesijo. Tem bolj pa sem se radovala deveti dan, ko se je ves sprevod povrnil k nam, se porazvrstil okrog ogromnih jaslic in zapel tisto vedno lepo:

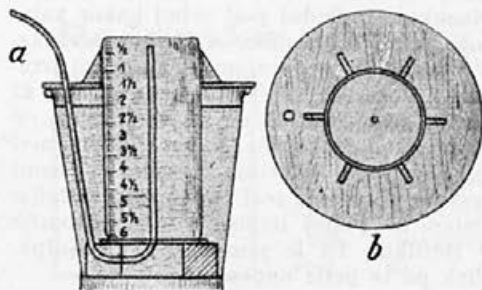
»Sveta noč, blažena noč...!«

M. Komanova

Koliko zraka lahko drže naša pljuča?

Vsak človek ne more vdihniti enako množino zraka v svoja pljuča. To zavisi od vaje in tudi od poklica. Količina vdihnjene zraka se da izmeriti s pripravo, ki se imenuje »spirometer«. Enostaven spirometer si lahko naredimo sami. Na dno navadnega vedra ali kekega velikega lonca položimo dva kosa opeke in napolnimo posodo do polovice z vodo. Nato poiščemo kozarec za vkuhanje (kakršnega rabimo v gospodinjstvu za marmelado), ki drži 6 litrov. Ta kozarec napolnimo do vrha z vodo in ga pokrijemo z močno lepenko. Med lepenko in površino ne sme biti zraka. Sedaj položimo kozarec na dlan leve roke, z desno pa pritiskamo na lepenko. Nato hitro obrnemo kozarec in ga položimo v vedro tako, da bo z lepenko ležal na opeki. Sedaj lahko odstranimo lepenko, v kozarcu bo ostala voda, četudi leži narobe. V kozarec položimo gumijasto cev, čimbolj visoko. Skozi to cev izdihnemo zrak iz naših pljuč, ki smo jih čimbolj napolnili z zrakom. Pri tem stisnemo s prsti nosnici, da nam kaj zraka ne zbeži skozi nos. Zrak, ki sili v kozarec, bo izrinil vodo in kozarec se bo začel dvigati. Lahko se zgodi, da se kozarec pri tem preobrne. To moramo preprečiti. Pripravimo lepenko v širini zgornjega roba vedra. V to lepenko izrežimo krog, nekoliko večji od dna kozarca. S tem pokrovom pokrijemo vedro tako, da bo gledal kozarec nekoliko iz okrogle od-

prtine v pokrovu. Okrog odprtine prilepimo še nekaj opor iz lepenke, da se bo kozarec še bolj enakomerno dvigal. Pokrov naj ima še eno luknjo, skozi katero gre gumijasta cev. Ko izdihnemo zrak skozi cev, se bo kozarec lepo počasi dvigal skozi odprtino in nekje obstal. Čim več zraka je kdo mogel izdihniti enkrat iz svojih pljuč, tem višje se bo dvignil. Izdihneni zrak je sedaj v kozarcu tam, kjer ni vode. Koliko ga je? To lahko izmerimo. Pripravimo si trak iz papirja ali iz lepenke.



Mora pa biti natančno tako dolg kot je globok šestlitrski kozarec v vedru. Ta trak si razdelimo na šest enakih delov. Vsak del ustreza enemu litru zraka ali enemu kubičnemu decimetru ali 1000 kubičnim centimetrom. Ako vsak del razpolovimo, dobimo polovice litra. Ako razdelimo vsak izmed šestih delov na 10 delov, dobimo decilitre ali 100 kubičnih centimetrov. S tem trakom izmerimo prostor brez vode v kozarcu, pa vemo, koliko zraka zmorejo sprejeti naša pljuča.

Srednja množina tega zraka pri Evropejcih je 3500 cm^3 .

Kdor na tak način izmeri moč svojih pljuč, je gotovo radoveden, koliko zraka porabi človek v gotovem času. S pomočjo spirometra (seveda bolj natančnega kot je naš na naši sliki) so izračunali, da porabi sedeči, zdrav človek 1250 cm^3 zraka v minuti. Pri hoji in teku pa več, ker dihamo hitreje. Pri zmerni hoji porabi človek okrog 2000 kubičnih centimetrov, pri hitri hoji (5—6 km na uro) 4000 cm^3 na minuto. Tekachi vdihnejo v minuti do 7500 kubičnih centimetrov zraka. To je šestkrat več kot sedeči človek.

Nekaj besed o Beli Krajini

Ali veš, kje je Bela Krajina? Bela Krajina je lep okras naše slovenske zemlje. Kdor se je peljal mimo Semiča in Črnomlja, ga je očarala njena lepota.

Pelješ se skozi dolgi semiški predor. Slabo ti že prihaja od dolgočasne vožnje. Naenkrat zagledaš pod seboj kakor valujoče morje, gozdiče, njive in travnike. Vse pobočje je posajeno z vinskimi trtami. V dolini te vabijo prijazne vasice, ki so na gosto raztresene po vsej dolini. V daljavi zagledaš griče. Najlepši so brezovi gozdiči, med katerimi se sedaj v jeseni lesketa v jutranji zori rumenorjava stelja. Potem se pelješ naprej mimo Črnomlja v Metliko. Tu te pozdravi reka Kolpa. Vlak pa te pelje naprej...

Dve uri hoda od Semiča je gora po imenu Mirna gora. Povedala bi ti, od kod to ime, pa sem že pozabila. Napisala bi vsaj podobno zgodbo, pa bi mogoče čital kak Belokrajinec in bi rekel: »Nak, to pa že ne bo šimalo!« Kakšna pikra bi od kje priletela. Zato sem raje tiho. Če boš prišel v Belo Krajino in povprašal starega očanca, od kod ime Mirna gora, ti bo na dolgo in široko povedal zgodbo.

Pač pa poznam zgodbo o strmini od vrha Mirne gore pa do planine.

V davnih, davnih časih je živel na Mirni gori škrat. Bil je silno hudoben in zahrbtn. Imel je zelene hlačke, črn suknjič, lične čevljičke ter rdečo kapo. Neka postarna ženica mi je pravila, da je imel pod svojo visoko čepico devet vragov. Brado je imel dolgo in belo.

Pod yrhom Mirne gore, tam kjer je sedaj Planina, je živela bolna mati s svojo hčerko. Mati je kmalu umrla. Deklica, Micka, pa je ostala sama na svetu. Hodila je v gozd po gobe in jagode ter sladke koreninice.

Nekoč se je odpravila v gozd po jagode. Stopala je med drevjem ter prepevala narodne pesmi. Njen srebrnočisti glasek je odmeval po gozdu. Naenkrat se zdrzne. Od kod ta glas? Od kod ta smeh? Zastala ji je noga. Zdajci se ji je približal škrat. Micka se ga je prestrašila, zakričala ter hotela zbežati. A škrat jo je po-

klical s tako milim glasom, da je obstala. Škrat ji reče: »Dekle, poslušaj! Ti si revna. Ali bi hotela biti bogata? Veš, jaz vem za votlino, ki se nahaja v tem gozdu in v kateri je toliko bogastva, da bi lahko vsa vas živela s tistim bogastvom udobno do konca svojih dni. A ta votlina je težko pristopna. Povedal ti bom, kje se nahaja. Ampak votlina je zaraščena z gostim drevjem in je težko priti do nje. Pojdi kar po tej stezi naprej in prišla boš do razpotja. Potem si izberi stezo in pojdi naprej po njej. Če boš zadela pravo stezo, boš prišla do votline. Tedaj se je tako gromko zasmel, da jo je postalo groza. Micka se je oddahnila, ko je škrat izginil med drevjem. Vesela, zamišljena odide proti domu.

Drugo jutro zgodaj vstane in odide v gozd. Gre po stezi, pride do razpotja. Ni vedela, kam bi se obrnila. Tedaj ji pravi neki skrivni glas, naj se napoti po desni stezi. Brez odlašanja gre naprej. Pride do ogromne skale. Lezla je po njej, da je imela vse noge krvave. Omahovala je že. Prijela je zadnjo škričilo, ko ji nenadoma odpovedo roke, in pade v temo. Nekaj časa tako leži, nato se zave in vstane. Ali tema je bila. Kje je? Kam sedaj? In že se ji potočita dve veliki grenki solzi po rdečih licih. Naenkrat zagleda svetlobo in gre proti njej. Tu zagleda Micka ogromno dvorano, polno zlata in draguljev. Pograbi bližnje kose v predpasnik in se napoti nazaj. Sedaj je bila povsod svetloba in Micka je z lahkoto šla nazaj. Skalo je brez truda preplezala. Zdelo se ji je, da jo nosi nekdo na mehkih krilih. Zdrčala je po stezi proti domu. A škrat ji je zastavil pot. Zakričal je: »Prokleta!« ter zacepetal z nogami. Z vrha Mirne gore se je utrgal plaz zemlje ter zasul Micko pod seboj. Škrat pa se je pri tej priči pogreznil v zemljo. Škrat je zvalil Micko na razpotje zato, ker je mislil, da ne bo pogodila prave poti. Mislil je pač, da bo zašla v peklo. A se je bridko zmotil. Tako je nastala strmina od vrha Mirne gore pa do Planine.

Dragi čitalec! Ob počitnicah se boš gotovo vprašal: »Kam pa bomo šli z očkom in mamico na počitnice?« Spomni se na našo lepo Belo Krajino ter jo priporočaj očku in mamici. Ne pozabite tudi na Mirno goro, kjer vam bo nudil Planinski dom dobro hrano in stanovanje.

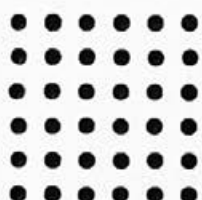
Anica Vrščaj,

učenka III. razr. mešč. šole, Črnomelj.

Cicibanova številčna uganka

- $1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + 5 + 8 + 5 + 9 + 2 + 10 + 3 + 11$
 $+ 8 + 2 + 12 + 13 + 14 + 5 =$ stavek iz stare božične pesmi.
 $3 + 2 + 8 + 2 =$ največja slovenska reka;
 $1 + 11 + 4 + 11 + 6 =$ moško ime, naš mladi kralj;
 $3 + 11 + 9 + 5 + 6 + 2 =$ najvažnejše drvarjevo orodje;
 $13 + 5 + 14 + 2 + 6 =$ rokodelec;
 $14 + 11 + 7 + 2 =$ otroci;
 $1 + 11 + 8 + 11 + 7 =$ lepo poje;
 $3 + 4 + 6 + 5 + 7 =$ očetov ali mamin brat;
 $12 + 11 + 14 + 8 + 11 + 14 =$ huda zverina;
 $9 + 6 + 11 + 14 + 2 =$ rabimo v šoli za pisanje na tablo.

Računska uganka



Kdo zna?

Od teh 36 pik prečrtajte 6 pik tako, da bo v vodoravni in navpični legi ostalo sodo število pik.

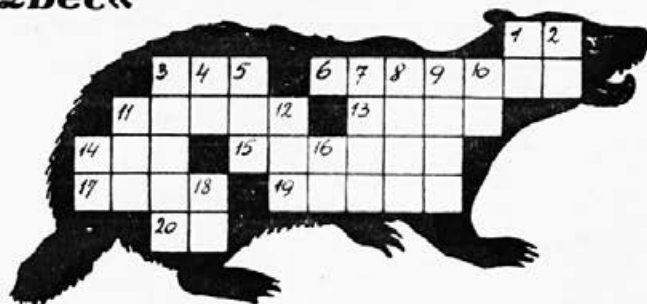
11					3
23					15

Vstavi v kvadrate manjkajoče številke od 1 do 25, a tako, da bo vsota navpičnih, vodoravnih in obeh diagonalnih vrst — 65.

Križanka »Jazbec«

Sestavil Vladimir Puc

Vodoravno: 1. predlog, 3. ptica, 6. jazbečovo bivališče, 11. vrelec v Rogaški Slatini, 13. teža zaboja, 14. dolina, 15. pogrešek, 17. kosilo, 19. krmar na ladji ali v letalu, 20. kratica za dolžinsko mero.



Navpično: 1. osebni zaimek, 2. veznik, 3. taksna znamka, 4. osebni zaimek, 5. kar izdihnemo (rod. množ.), 7. koralni otok, 8. vzročni prislov, 9. sorodnik, 10. oslovski glas, 11. hrast, 12. strelno orožje, 14. predlog, 16. osebni zaimek, 18. kratica za dolžinsko mero.


Kneippova
 vsako zrno vsebuje
 praženi sladni sladkor
sladna kava

Klišee eno- ali večbarvne, za časopise, knjige, razglednice itd., izdeluje
klišarna

»Jugografika«

Ljubljana — Sv. Petra nasip 23

*Kar potrebuje mladina v šoli
in doma, dobi po nizkih cenah v*

Učiteljski knjigarni v Ljubljani
in v podružnici v Mariboru

Posebno priporočamo bogato izbiro lepih mladinskih knjig po znižanih cenah. Izberite knjige po cenikih, ki jih imajo šolski upravitelji, in naročite skupaj, da bo nižja poštnina

LJUDSKA SAMOPOMOČ

reg. pomožna blagajna

v Mariboru, Aleksandrova 47

v lastni palači

Podružnica: Ljubljana, Tyrševa cesta 34

sprejema vse zdrave osebe od 17. do 70. leta v zavarovanje za pogrebno za zneske od din 1000— do 10.000—; za dobo od 1. do 16. leta starosti za zneske od din 1000— do 25.000—.

— Zahtevajte brezplačno pristopno izjavo in informacije! — Do sedaj izplačali na podporah preko 30 milijonov dinarjev.
Ustanovljena leta 1927.

Zaupniki se sprejemajo za vsak kraj dravske banovine

**Za Miklavža
in Božič:**

**Smuči
sanke
drsalke**

v največji izbiri

A. GOREC

družba z o. z.

LJUBLJANA

poleg nebotičnika



ZA MIKLAVŽA

zelo prikladna darila nudi tvrdka

A. & E. SKABERNÈ
LJUBLJANA

*Otroci, hranite in varčujte, pomnite:
Iz malega raste veliko!*

Mestna hranilnica ljubljanska

izdaja na dom domače hranilnike, najboljše učence obdaruje z zlatimi darilnimi knjižicami. Stopite tudi Vi v krog njenih vlagateljev in varovancev!



Klavirje / vijoline /
Hohner harmonike /
Jazz instrumente in
vse kar za muziciranje
potrebujete, dobite v
najboljši izdelavi
in najceneje pri

R. WARBINEK
LJUBLJANA, MIKLOŠIČEVA 4